

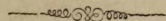
181888 *urgstaller*

AKADEMIAI
EMLÉKKÖNYV

A

KAZINCZY FERENCZ SZÜLETÉSE
ÉVSZÁZADOS ÜNNEPÉRŐL

OCT. XXVII. M. DCCC. LIX.

PEST
A M. TUDOM. AKADEMIA KIADÁSA

1859.

A

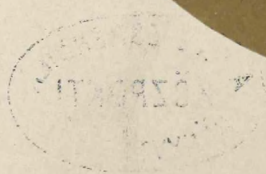
váci kegyes-tanítórendi ház

KÖNYVTÁRA.

Mm. betű *VII.* a. 8. szám.

NYOMAT
FÉNYRÓZSA
1873
100 UTO 100

SIMONYI
FÉNYVIRDAJABÓL
1861. DECEMBER 1. ÉRT.

AKADEMIAI
EMLÉKKÖNYV

A

KAZINCZY FERENCZ

SZÜLETÉSE

ÉVSZÁZADOS ÜNNEPÉRŐL

OCT. XXVII. M. DCCC. LIX.

PEST.

A M. TUDOM. AKADEMIA KIADÁSA.

EMICH GUSZTÁV NYOMTATÁSA.

181888

12

Magyar Tudományos Akadémia
Könyvtár 4577/1955. sz.

TARTALOM.

I. Magasztaló beszéd Kazinczy Ferencz felett, <i>b. Eötvös József Al-</i> <i>elnöktől</i>	1
II. Kazinczy Ferencz emlékezete, <i>Szász Károly I. tagtól</i> (előadva Szé- kács József lt. által)	25
III. Futó pillantás Kazinczy Ferencz irói pályájára, <i>Toldy Ferencz</i> <i>titoknoktól</i>	39
IV. Hymnus Kazinczy Ferencz százados ünnepén, <i>Tompa Mihály I.</i> <i>tagtól</i> (előadva Toldy Ferencz által)	55
V. Zárszózat <i>gr. Dessewffy Emil Elnöktől</i>	63

TOLDALÉK.

I. Jelentés a Kazinczy-pályázatról.	73
II. Képző és irodalmi művek a Kazinczy-ünnepen. I. Kazinczy Ferencz márvány mellszobra	77
II. Emlék-érem	78
III. Egy, a hölgyek által felajánlott, festmény	79
IV. Életrajzi emlék.	83
V. Emlékkönyv	83

DECLARATION

I, the undersigned, do hereby declare that the foregoing is a true and correct copy of the original as the same appears in the records of the Court of the County of [ ] State of [ ]

Witness my hand and seal this [ ] day of [ ] 19[ ]

Notary Public for the State of [ ]

I.

MAGASZTALÓ BESZÉD
KAZINCZY FERENCZ FELETT

B. EÖTVÖS JÓZSEFTŐL.

Minden nemzet, mely e névre érdemes, tiszteletben tartja azon férfait, kik tevékenységöknek magasabb czélokát tűzve ki, akár a köz élet, akár a tudomány vagy művészet körében kitünő érdemeket szereztek magoknak, s ünnepnek tekintie e napot, melyet valamely dicső fia emlékének szentelhet. És méltán; nem csak azért, mert kitünő férfiaknak való jutalma csak az lehet, ha nevök s tetteiknek emléke tiszteletben tartatik, de azért is, mert a megérdemlett borostyán, melyet a nemzet dicső gyermekeinek szobraira tesz, egyszersmind reményág, mely arra emlékeztet, hogy valamint a hatalmas cser után annak legalább sarjadékai maradnak, úgy oly haza, mely valóban nagy férfiakat nevelt, később is fel fogja találni polgárai között azokat, kik a jövő vészeivel szembe szálljanak.

Ily ünnepet üllünk mi ma, midőn Kazinczy Ferencz születése századik évnapján összegyűlve, azon férfiúnak emléket tiszteljük meg, kinek nyelvünk s irodalmunk újabb kifejlődését köszöni, ki ezt csaknem félszázadig irányadólag vezeté, s kinek dicsőségét nem e szobor, nem e gyülekezet, nem a beszéd vagy költemény, mely magasztalására mondatik, de minden szó hirdeti, mely e hazában magyar ajkáról hangzik; mert minden érzés vagy gondolat, melyet kifejezünk, csak azon hatásnak újabb bizonyága, melyet ő édes anyai nyelvünkre gyakorolt, s ez az ok, melyért a Ma-

gyar Akademia, midőn Kazinczy születésének századik évnapját megünnepelni elhatározá, nem csak az irodalom barátait, de mindazokat szólítja fel, kiknek nemzetiségünk szívkön fekszik; mert nem egyedül irodalmi barátait vagy tanítványait, hanem a nemzetet illeti a kötelesség, hogy ünnepélyes módon tiszteletet nyilvánítson azon férfiú iránt, kiben újabb kifejlődésének egyik főtényezőjét ismeri el.

Ne is várják tehát tőlem, tisztelt hallgatóim, hogy a dícsőültnek irodalmi érdemeiről szóljak: felettök az idő rég kimondotta ítéletét, fentartva műveit, melyek közül sokan irodalmunk egyes ágainak mind maig legszebb virágai; ne kívánják, hogy munkás életének képét adjam elő.

Ez a történeté, mely most, midőn nagy része azoknak, kik vele működtek, sírjaikban fekszenek, tartózkodás nélkül elmondhatja annak tanulságos, de szomorú részleteit.

Miként a földnek, úgy az emberi létnek legmagasabb pontjai csak nehéz ösvényeken érethetnek el, s a kegyes gondviselés, mely Kazinczyt e pontok egyikére vezette, nem menté fel őt e közös végzetünktől.

Hosszú élete hosszú küzdés vala, melynek nagyszerű eredményei nagy fáradságok, gyötrő nélkülözések és lelki fájdalmak árán vásároltattak.

De vajjon előszámláljam-e azokat? hogy most, midőn harmincz évvel halála után azért gyűltünk össze, hogy érdemeinek méltó jutalmául egy egész nemzet hálóját mondjuk ki, azon egyes csalódásokra emlékezzünk, azon apró küzdelmekre s névtelen akadályokra, melyek őt, mint a vándort az erdő kusza növényei nemes törekvései között, a legnagyobb akadályoknál inkább kifárasztották. Vagy vádakát emeljek-e? minőkre az ő, mint minden kitünő ember élete alkalmat ad, hogy elkeseredést gerjeszsek azok ellen, kik irányában igazságtalanok voltak, és sajnálkozást ő iránta!

Ki, mint Kazinczy, egy magas czélnak szentelve tehetségeit, azon meggyőződéssel szállt sírjába, hogy feladásának eleget tett, s kinek születését egy század után hálaadó nemzete ünnepli meg: az bármily nehézségekkel küzdött életében, sajnálkozásnak tárgya nem lehet; s miként a zöld babér homloka mély redőit, úgy az örök dicsőség, mely nevét körülsugározza, elfedi előttünk a méltó fájdalokat, melyeknek árán az vásároltatott.

Nem csak Kazinczy érdemeinek, de egy nagy nemzeti ügy eddig kivítt diadalának megünneplésére gyűltünk össze, s vajjon a triumphator ékes palástja alatt mért keresnők a sebhelyeket, melyeket magán visel? minek hozzuk fel a hosszú küzdés egyes részleteit? midőn a győzelem oly gazdag eredményei előttünk fekszenek, s ezen eredményeknél egyéb nem kell, hogy a férfiú érdeme, kinek azokat köszönjük, egész nagyságában kitűnjék?

Élete e nagy ügynek vala szentelve, melynek előmozdításáért hosszú életén át fáradozott, s melyben a sors és emberek csapásai után egyedüli örömét s vigasztalását találá.

Története félszázadnál tovább egy nemzetiségünk történetével; s ily férfiúnak méltó magasztalása csak az lehet, ha áthatva nagyszerűségétől az ügynek, kimutatjuk a részt, mely annak előmozdításában őt illeti, és kimutatjuk az eredményeket, melyeket neki köszönünk, hogy, midőn életére visszatekintünk, a hála mellett, melylyel iránta tartozunk, keblünket ugyanazon érzés lelkesítse, mely őt vezeté, s visszatérve házi köreinkbe ne csak dicsőségének emlékezetét, de azon erőt vigyük magunkkal, mely őt dicsővé tette.

Csak ez lehet tárgya beszédemnek. S ha mélyen éreztem elégtelenségemet, midőn az Akademia megbizott, hogy ez alkalommal szónoka legyek, egy volt a mi bátorított, s

ez azon meggyőződés, hogy oly férfiúról kell szólanom, kinek, mint az aranynak, a művész szebbítő kezére szüksége nincs, hogy belbecse megismertessék, s oly tárgyról, melynél a gyenge szózat is e hazában nem marad viszhang nélkül.

Az emberiség újabb történetében nincsen korszak, mely akár az emberek gondolkozásmódjában történt átalakulást tekintjük, akár ezen átalakulásnak minden viszonyokra kiterjedő következtetéseit, a jelenre nagyobb befolyást gyakorolt volna, mint a XVIII. század.

Ha benne egyesek egy szebb jövőnek hajnalát üdvözik, mely után világosság lett a föld felett, s az emberiség előbb nem is sejdített nagyságra emelkedett; mások csak a romokat látva, melyek nélkül nagyobb kifejlődés nem történhetik, átkot mondanak a szerencsétlen század felett, mely a mi a múltban szép és nagyszerű vala, lerontva, felvilágosodását csak azért adá, hogy a pusztítást, melyet maga után hagyott, tisztábban lássuk.

És csakugyan, ha a XVIII. század eredményeit felületesen tekintjük, úgy látszik, mintha még azok is, melyeknek jótekonysága kétségbe-vonhatatlan, csak negatív természetűek lennének.

Sok előítéletet szüntetett meg, sok igazságtalanságnak vetett véget, sok bilincseket tört le, de a nélkül, hogy az előítéletek helyébe a jognak uralmát állítani, s azokat, a kiknek bilincseit leveré, valóban szabadokká tenni tudta volna; s ha az árt tekintjük, melyen e jótétemények vásároltattak, ha eszünkbe jut, a terhes lánczokkal együtt mennyi szent kötelék szakítottatott ketté: valóban nincs ok bámulnunk, ha sokan e században csak azon fényes, de az emberiségre gyászos korszaknak ismétlését látják, melyben az ó

világ vallása szinte gúny tárgyává vált, régi intézményei szinte felforgattattak, s a régi erkölcsök helyébe csak anyagi élvezetek után sovárgó kosmopolitismus lépett: hogy miután a kiváltságok romjain a szabadságnak s egyenlőségnek diadala egy pillanatra kikiáltatott, a felvilágosodására büszke ivadék, a nagy Cæsar bámulatos tettei és a művészetet s felvilágosodást pártoló békés utódának még bámulatosabb ügyessége által egy ezredévi szolgaságra, s mihez a szolgaság mindig vezet, egy ezredévi barbárságra, készítették elő.

De ha a XVIII. század felületesen tekintve, a kétely s tagadás századának látszik is, mely közvetlenül csak általános bizonytalansághoz s az anyagi erőszaknak a jog feletti uralmához vezetett: ha mélyebben tekintünk, azon meggyőződéshez jutunk, hogy e korszak pozitív eredményekkel is bírt, s a romok felett, melyeket okozott, egy új, nagyszerű kifejlődésnek alapját rakta le; hasonló a fergeteghez, mely mialatt az erdőn rombolva áttör, észrevétlenül egy új virulásnak magvait hinti el, s a pusztítás helyett, melyet látszólag okozott, termékenységet hágy maga után.

Mert a XVIII. század az, melyben a nemzetiségi ösztön eszmévé alakult, s habár a nagy zaj között, melylyel akkor az uralkodó elvek megtámadtattak, azon szerény férfiak nemes buzgósága figyelemre nem méltattatott is, kik a Belttől az Ádriáig saját nemzeti irodalmuk felélesztésén fáradtak; s habár még századunk kezdetén senki azon befolyást nem gyanította, melyet ez akkor tisztán irodalmi-nak látszott törekvés már is gyakorolt: jelenleg nincs senki többé, ki tapasztalva azon sebességet, melylyel ezen eszme terjed, s a félelmet s reményeket, melyeket gerjeszt, nem látná át, hogy a nemzetiségi eszme azok közé tartozik, melyek az összes emberiség által hosszabb ideig követendő irány felett elhatározó befolyással bírnak.

Vannak, kik a nemzetiségi elv fontosságát többé nem tagadhatva, azt a szabadság és művelődés egy új veszélyének, haladásunk egy új akadályának tekintik.

Fényes jóslatok hirdettetnek: ha majd az irígység, gyűlölködés, uralkodási vágy, mely a népeket most távol tartja egymástól, megszűnván, a válaszfalak e föld népei között ledőltek, s az egyes nem egy szűk országnak, de az egész emberiségnek él; ha majd a nyelvek különfélesége a tudományok körében a közös munkálódást nem akadályozza többé, s minden eszme azonnal az egész emberiségnek sajátjává válik; ha majd azon korlátok legyőzésére, melyeket a távolság s az anyagi természet haladásunk elébe gördít, a világ minden népeinek törekvései összpontosúlnak: mi állhatna ellen az emberiség egyesült hatalmának?

Szépek s dicsők ezen eszmék, s miután úgy látszik az emberi természetben fekszik, hogy a tökélynek képét távol múltban vagy jövőben keresse, s arany őskor vagy zavar-talan boldogságú jövőről álmodozzék, nem csoda, ha annyi küzdelmek között elfáradt századunk is ezt teszi; de a történet ellenmond ezen reményeknek, bebizonyítván, miként épen azon korszakok, melyek ezen eszményképhez legközelebb álltak, az emberiségre nézve egyszersmind a legnagyobb szenvedések s általános súlyedés időszakai valának.

Az ó világ az összes emberiségnek eszméjét nem ismerte; de voltak idők az ó világban is, melyek alatt a népeket egymástól elválasztó korlátok leomlottak, s a nemzetiség háttérbe szorított.

Így volt az, midőn Nagy Sándor csodálatos győzelmei után megőrülve, magát istennek tartá, s Ázsia népeit a görögökkel egy egészszé akarta összeolvasztani; így akkor, mikor Róma uralma csaknem az egész ismert világ népeire kiterjedt, s mily eredménnyel?

Nagy Sándorban, kit a régiség s újabbkori hízelgői Ázsia hellenizálójának neveztek, az elfogulatlan történet csak a kényurat látja, ki Ázsiának Hellas nyelvét, de ki Hellasnak Ázsia erkölceit adá, s az akkor létezett legnagyobb műveltségnek megrontója, az utána jött zsarnokok előde s mintája volt. S kell-e szólnom Rómáról, a nagyról, a dicsőről, mely, midőn minden népeket rabigába fűzött, a szolgaságot oly általánossá tette, hogy az végre reá is elterjedett, s mely a Scipiók s Gracchusok nyelvét csak azért kényszerítette rá alattvalóira, hogy az az egész földön a legaljasabb és szolgálbaibb érzések kifejezésének egyedüli közlönye legyen.

Nem szükséges, hogy képzelő tehetségeinkhöz folyamodjunk: előttünk tapasztalások fekszenek; századokat hozhatunk fel, melyek alatt számtalan nemzet megfosztva egyediségétől, egy nagy egészbe olvadt, s az egy görög nyelv csaknem az összes tudományos közlekedés egyedüli eszközévé vált; de ha az eredményeket keressük, nem fogunk találni mást, mint politikai tekintetben szolgaságot, az erkölcsökben s jóllétben súlyedést, a tudományokban az alexandriai iskolát, mely az akkori ismeretek összes kincseit felhalmozva, nehéz terhével nem haladhatott tovább, s azon epocháknak egyikét jeleli, melyek alatt az emberi ész, hódításainak közepette, fáradtan megáll, s csak múlt vívmányainak felszámolásában gyönyörködik.

S ha a nemzetiségi érzés megszűnése az ókorban csak azon eredményekhez vezetett — ha az újabb időknek azon századait, melyekben a közös diák nyelv az összes tudományos élet egyedüli közlönyeül használtatott, a jelennek tudományos haladásával hasonlítjuk össze — s a legrégibb időktől mostanig a világtörténet minden szakában azon tapasztalást találjuk igazolva, hogy az összes emberiség hala-

dása mindig arányban állt azon öntudattal, melylyel az egyes népek saját nemzetiségökhöz ragaszkodtak; s hogy valamint a családi élet megbomlása az egyes nemzetnél, úgy a nemzetiségi érzet enyészete az emberiségnél csak a súlyedésnek volt előjele mindig: akkor csakugyan azon nemzetiségi mozgalomban, mely a múlt század lefolyása alatt annyi egymástól távol fekvő országokban egyszerre támadott, csak az isteni gondviselés kegyes működését fogjuk látni, mely az elbizottságában eltévedt emberiséget azon egy ösvényre vezette vissza, melyen a haladás lehetséges; s akkor el fogjuk ismerni, hogy ha a jövő hálával tartozik azon férfiak iránt, kik a XVIII. század nagy szellemi mozgalmainak élén álltak, e hála nem a gúnyolót illeti, ki kortársait életök vigasztalásaitól mosolyogva megfosztá, nem a vakmerő sereget, mely mindent megtámadva, csak romokat hagyott maga után, hanem azokat, kik e romok felett taps és elismerés nélkül csendesesen felállíták egy szebb jövő lobogóját, a kételemek közepett egy új elvet mondva ki, mely ismét erős hit, mely nagyszerű remények, mely lángoló szeretetnek tárgya lehet.

Talán feleslegesnek látszik, hogy midőn tölem K a z i n c z y Ferencznek a nemzetiség s a hazai irodalom körében szerzett érdemeinek méltánylását várják, azon mozgalmakról szólok, melyek a XVIII. században Európa más nemzeinél történtek. De valamint minden nagyobb tünemény egyes népek életében csak azon összefüggésben találja helyes magyarázatát, melyben az más népek, sőt az egész emberiség általános törekvéseivel áll: úgy azon nemzeti irányt, mely csaknem egy század óta minden törekvéseinket jellemzi, csak akkor méltányolhatjuk egész fontossága szerint, ha benne nem egy különálló jelenséget, de azon általános világtörténeti mozzanatok egyikét látjuk, melyek valamint

nem egyes ország sajátos helyzete, hanem általános okok által idéztettek elé, úgy az egyes népek körében csak akkor szűnhetnek meg, ha azon irány, melyet az egyes nép csak követ, általánosan megváltozik.

A magyarnak egyik legszebb tulajdona, melyet tőle még azok sem tagadnak meg, kik iránta kevés rokonszenvet mutatnak, hogy szilárdan ragaszkodik nemzetiségéhez. Úgy látszik, az isteni gondviselés, midőn e nemzetet nehéz küzdelmekre teremtette, a hazaszeretet s nemzeti öntudat nagyobb mértékével ajándékozta meg azt, s a százados küzdelem, melyben a kereszténység elleneivel álltunk, még inkább megerősíté e természetes hajlamunkat.

Hisz a magyarnál a nemzetiségnek eszméje századokon át egy volt a vallással, egy a szabadsággal, válhatlanul összekötve mindennel, mi a múltban dicső, mi a jövőben kívánatos vala; s természetes, ha azon nép, mely nemzeti léte fentartásáért küzdött és áldozott, ahhoz szenvedélyesebb szeretettel ragaszkodott másoknál, kik e kincsnek biztos birtokában annak nagyságát megismerni nem tanulták.

De a szellem, mely a XVII-dik század végén, s a XVIII-diknak első felében Európa szerte uralkodott, nem maradt hatás nélkül hazánkra sem, s ha Mária-Terézia hosszú uralkodása végső éveit kezdetével összehasonlítjuk, arról győződniünk meg, hogy e nemzet, mely a belső békének áldásait soha előbb, ily hosszú ideig nem élvezé, nemzetiségére nézve soha több kárt nem szenvedett, mint épen ezen időszak alatt. Az alatt, hogy a közigazgatás formáiban változás nem történt, főkép a nemzet felsőbb osztályai s városi népessége kivetkezett szokásaiból, elfeledé az elődök hagyományait, s részben nyelvét is, míg fokenként oda jutottunk, hol a század kezdetén a német nemzet állt, melynek udvarai s nemessége saját nemzetiségöket egy igen

kétes becsű idegen művelődéssel cserélvén fel, a nemzeti nyelvre s szokásokra megvetéssel tekintettek, és az idegen befolyás, melyet erkölceikre engedtek, a nélkül, hogy a kormányformák változnának, elterjedt az ország politikai viszonyaira is, s a nemzeti öntudattal csaknem minden elveszett, mi ezen öntudatra jogosítana.

Hazánk, mi a nemzetiségnek állását illeti, e század második felében nem különbözött semmiben más országokétól, s a honi nyelv s erkölcsök iránt szinte azon közönösséget találjuk itt, mely ez egész korszakot jellemzé.

Ugyanezt mondhatjuk azon ellenhatásról is, mely e ferde irány ellen végre támadt. S mit hazánkban látunk, csak azon általános mozgalomnak egyik nyilatkozványa, mely a XVIII-dik század alatt Európa mindazon országai-ban észrevehető, hol a nemzeti érzés a francia divat által egy időre háttérbe szoríttatott; hasonló a többiekhez mind az eszközök, mind eredményeire nézve.

Tisztán irodalmi mozgalom, ha annak kezdetét, a nemzet egész életének megújulása, ha annak következéseit tekintjük; mert ki nem ismerné el, hogy, valamint nagy része annak, mi az utolsó hetven év alatt az irodalom s a közélet mezején Európában nevezetes történt, a nemzeti érzés felébredésével összefüggésben áll, úgy közelebb múltunkban nincsen semmi, mi nem ezen forrásból venné eredetét, s nem azon férfiaknak volna köszönhető, kik e nemzetet hosszú tespedés után öntudatra s kötelességeinek érzetére ébreszték, s bízva jövőjében csendes tevékenységök által annak útait előkészítették.

Ezen férfiaknak egyike Kazinczy Ferencz.

Akár az évek hosszú sorát vegyük, melyeken át egész tevékenységét az irodalomnak szentelé, akár műveinek belbecsét s előadásának varázsszépességét, mely még most is

elbájol: összes irodalmunkban kevesen vannak, kiket mel-
léje állíthatnánk.

Kitűrésben s férfias szilárdságban, melylyel tizenhat éves
korától, midőn első iratát nyomtatásban kiadá, csaknem ha-
lála napjáig, a börtön falai között s nehéz gondoknak terhe
alatt, pályáját folytatá, ő egyedül áll, páratlanul azon
befolyásra nézve is, melyet művei s személyisége korának
egész irodalmára gyakoroltak. És kortársai között nincsen
senki, ki, ha csak tisztán az író érdemeit tekintjük is, vele a
versenyt kiállhatná.

S mégis nem ezen nevezetes korszak legkitünőbb írója
az, kit benne tisztelünk.

Övé egy nagyobb érdem, egy szebb dicsőség!

Ki nem tudja mit értek? Ki nem ismeri azon befolyást,
melyet Kazinczy nyelvünkre gyakorolt? Ki nem tudja, hogy
ha e férfit mindazok fölé helyezzük, kik vele versenyeztek,
s őt követve, az irodalom egyes ágaiban talán felülmúlták:
ezt azért tesszük, mert ő nem egyes műveket, hanem egy
egész irodalmat, egy új életre ébredett nemzetet hagyott
maga után, hosszú munkássága által megszerezvén azt, mi
az irodalom, mi a nemzet kifejlődésének első feltétele:
nyelvet, mely a művészet s tudomány körében előre tö-
rekvő nemzetnek alkalmas eszközüül szolgálhasson.

Hogy azonban Kazinczynak e részben szerzett
érdemeit kellőleg méltányolhassuk, szükséges, hogy azon
túlzásoktól őrizkedjünk, melyekkel ebbeli tevékenysége mind
ellenei, mind némely barátai által jellemeztetett.

Voltak, főképp akkor, mikor a nyelvújítás pere első
szenvedélyességével folyt, kik azon nézetből indulva ki,
mintha nyelvünk Kazinczy fellépéseig ázsiai eredetisé-
gében maradt volna meg, róla úgy szóltak, mintha előtte e
nyelvben senki sem újított volna.

E tévedés vagy rágalom — mert azokhoz képest, kik azt hirdették, mind az egyik, mind a másik szóval élhettünk — hasonló ahhoz, melylyel mások azok ellen léptek, kik később egyes politikai intézvényeink módosítását indítványozták.

Valamint kevés népet találunk, mely minden egészen idegent oly határozottan visszaútasítana, mint a magyar: úgy, legalább a kelet népei között, nincs egy sem, mely az idegent, ha annak felvétele szükségessé vált, létével oly tökéletesen egybeolvasztani tudná. — Az alkotmány, mely alatt e nemzet nyolcz századnál tovább annyi viszontagságoknak ellenállt, világos tanúsága ezen tulajdonának. Magyar az minden részeiben, lényegesen eltérő azoktól, melyeket más szomszéd népeknél találunk, s mégis intézvényeink nagy részénél idegen institúciókra ismerünk, melyeket elődeink átalvettek, de csak miután azokat nemzeti szellemökhöz képest átidomították.

Mit alkotmányos intézményeinkről tudományosan bebizonyíthatunk, mit erkölceinkre nézve kétségbe vonnunk nem lehet — mert ki tagadná, hogy azokra a kereszténység lényeges befolyást gyakorolt, de a nélkül, hogy a magyar s más népek között létezett különbséget megszüntetné, sőt mi fegyvereink s ruházatunkra nézve is szembetűnő — az áll nyelvünkről is, s kik e tárggyal előítélet nélkül foglalkoznak, sem azt, hogy a nyelv mindig újult, sem azt, hogy arra más nyelvek befolyást gyakoroltak, tagadni nem fogja.

A magyar nyelv — mint ez egy élő s fejlődő nép nyelvénél másképp nem is lehet — mindig újult s fejlődött: a különbség Kazinczy s mások között csak abban áll, hogy mit azok, kik a nyelvújításban elődei voltak, a pillanat szükségétől kényszerítve rendszer nélkül tettek, azt ő teljes öntudattal cselekedte; szem előtt tartva a czélt, me-

lyet elérni akart, és soha meg nem feledkezve azon határokról sem, melyeket túllépni a legmerészebb nyelvújításnak sem szabad.

Ha a XVI-ik s XVII-ik század első felében használt nyelvünket tanulmányozzuk, meggyőződünk, miként az, a mi formáinak szépségét s gazdagságát illeti, csak azon kevés újabb nyelveknél áll hátrább, melyek, mint a francia vagy olasz, már akkor terjedelmesebb irodalommal bírtak; de ép oly bizonyos az is, hogy a XVII-ik század vége felé s a XVIII-iknak kezdetén e részben szintoly visszalépés történt, mint az vala, mely valamivel előbb a német nyelvben Luther biblia-fordítása és a XVII-ik század irodalmi nyelve között észrevehető; és tagadhatatlan, hogy más nemzetek, s jelesen a német, azon félszázad közben, mely Kazinczy fellépését megelőzte, a nyelv tekintetében roppant haladásokat tettek.

Vajjon fejlődhetik-e irodalmunk, ha nyelvünkre nézve azon szegény alakokat fogadjuk el kánonképen, melyeket a XVII. század íróinál találunk? Ha, midőn más előbbre haladott nemzetekkel a művelődés mezején versenyezni akarunk, nem gondoskodunk arról, hogy nyelvünk minden eszmék kifejezésére s tovább-fejlesztésére ép oly alkalmas eszköz legyen, minővé más nemzetek saját nyelveiket fejlesztették.

Kazinczy tisztán felállította magának a kérdést, s határozottan felelt reá, bátran kitűzve az újítás zászlóját, melynek határául csak nyelvünk szellemét ismerte el.

Fentartani nyelvünket eredeti tisztaságában, s egyszerűs mind a tökélynek azon fokára emelni azt, melyen Európa legműveltebb nyelvei álltak, meggazdagítani nem csak szókincsét, de a szókötésnek formáit, nevelni hajlékonyságát, hogy eszme ne legyen, melyet vele tisztán kimondani

ne lehessen, hogy ne legyen szépség, melyet nélkülözne: ez vala a cél, melyet magának kitűzött, s ha hosszú pályáján végig tekintünk, alig határozhatjuk meg, azon állhatatosságot bámúljuk-e inkább, melylyel tevékenységét folytatá, vagy a mély belátást, melylyel céljának elérésére mindig a legalkalmasabb eszközöket választotta, majd más mívelt nyelvek jeles íróinak fordítására szentelve nagy tehetségeit, mert belátá, hogy nyelvünknek hiányzó hajlékonyságát épen ily műfordítások által szerezhetni meg leggyorsabban; majd tanulmányozva s kiadva régibb íróinkat, mert tudta, hogy nyelvünk szelleme nem egy félig elkorcsosodott század íróiban, hanem csak a régieknél s a nép nyelvében találhatik fel. S épen ezen öntudatosság, melylyel feladását a legnemesebb ízlettel felfogta, és sem célját, sem feladásának korlátait nem veszté el szemei elől, merészen szembe szállva minden előítélettel, megküzdve minden nehézséggel, és mégis mérsékelve magát, valahányszor az újítás nyelvünk szellemébe ütközött volna; ez az, mi Kazinczyt mindazok fölébe emeli, kik hazánkban vagy máshol a nyelvújítás nehéz munkáján fáradtak; ez az, mi által ő egy oly feladásnak megoldására képessé vált, mely csak az ész s jellembeli tulajdonoknak ritka egyesülése által sikerülhetett. Mert valóban nem csak észre s tudományra, de erélyre s a jellem érzeszilárdságára vala szüksége azon férfiúnak, ki magának egy ily feladást kitűzni mert, ki azt annyi küzdelmek között folytatni bírta, s azt bevégezni képes volt.

Ha valaha férfias törekvést teljes siker követett, ezt Kazinczy működéséről mondhatjuk. A nyelvújítás az irodalom körét, melyben az megkezdett, rég átlépte, és a mi egykor a legmerészebb újításnak tartatott, most már a nép ajkáról hangzik, világos bizonyoságául azon befolyásnak, melyet az irodalom nálunk az egész nemzetre gyakorol, s

egyszersmind annak, hogy ezen újítások korszerűek s nyelvünk szellemével megegyezők valának, s jelenleg alig foghatjuk meg, hogy az, mi most oly természetesnek látszik, egykor hosszú viták s küzdelmek tárgya lehetett. De tekintsünk vissza azon korszakra, melyet Kazinczy működésével betöltött. — Volt-e valaha ember, ki midőn fellépett, oly kevés támogatásra talált, ki több nehézségekkel küzdött, s éveken át csaknem egyedül, de megtörhetetlen lélekkel haladt tovább azon következetességgel, melyet csak megfontolás ad, s egyszersmind azon erélylyel, melyet csak a szenvedélyben találunk.

Nem szólok azon nehézségekről, melyekkel új eszmék közönségesen találkoznak főkép ha oly tárgyak körül állítatnak fel, melyekhez, mint a politikához vagy nyelvhez, hozzá szólni mindenki hivatva érzi magát; nem azon akadályokról, melyeket megszokás és előítélet minden újításnak elébe gördít; de szabad-e elfelednünk, hogy azon férfiú, ki személyes érdekeit elhanyagolva, egész életét csak a köznek szentelé, hosszú évek során keresztül az irodalom körében szenvedélyes elleneket, a tömegnél csak közönösséget talált, s fáradozásainak jutalmául, a népszerűség helyett, melyet érdemelt, sokaknál csak kicsínylést és gyűlöletet aratott.

Jól tudom, hogy ki a köz pályára lép, annak ilyenekre készen kell lennie.

A közvélemény felkap s elejt, az egekhez emel s lábba tipor; majd e világ minden fényét árasztva kedveltjére, majd arról, kit félistennek hirdetett, s ki sebhelyekkel, de a szennynek egy foltja nélkül, ment keresztül élte küzdelmein, feltéve a legaljásbat is: mintha az imádásért, melyre magát gyarló halandó irányában elragadtatá, az által akarna elégtételt szolgáltatni saját méltóságának, hogy egykori bálványát most sárban hurezolja.

De ha K a z i n c z y e sorsában sokan osztoztak, vajjon kevesbbé érezte-e ő annak keserűségét?

Nincs senki, a nép bizalmára s szeretetére érdemes, ki e bizalom és szeretet által boldogítva ne érezné magát, s midőn rólok a hon érdekében lemond, a legnagyobb áldozatot ne hozná hazájának, melyet a polgár a közjónak hozhat. S vajjon K a z i n c z y nem tette-e ezt? nem a lelkesedés egyes perczeiben, nem egy rövid időszakra, mely alatt magát a közvélemény megtérésével vigasztalhatá, de hosszú éveken át? — Nem méltányolva, félre értve még azoktól is, kikhez legközelebb állt, megtámadtatva a gúny s rágalom fegyvereivel mint egy félig őrült, ki nyelviünket megrontja, s a magyar nemzetiséget veszélybe ejti, élete éveken át hosszú küzdelem vala, mely alatt magát sem elleneinek száma által feltételétől visszaijesztetni, sem e megtagadás igazságtalansága által túlzásra ragadtatni nem engedé.

Nem azért hozom fel ezeket, hogy rég felejtett irodalmi vitáknak emlékezetét megújítsam, vagy vádakát emeljek K a z i n c z y n a k egyes kortársai ellen. Mint az életnagyságot meghaladó szobornak szépségei, úgy annak érdemei, ki a közönséges mértéken túl emelkedik, mindig csak bizonyos távolságból tűnnek fel; s ő maga keserűség nélkül viselte el a méltatlan megtámadásokat is, melyeket nemes lelke csak az ügy iránti túlbuzgóságnak tulajdoníta, s melyek ellen azon meggyőződésben kereste vigasztalását, hogy a jövő, mely a jelennek kedvező ítéleteit megváltoztatja s o k s z o r: annak, ki iránt kora igazságtalan vala, igazságot szolgáltat mindig.

De méltathatjuk-e a dicső férfiúnak érdemeit, ha azon nehézségekről megfelelkezünk, melyekkel pályáján találkozott, s ünnepelhetjük-e emlékét méltóbban, mint midőn hálaival felszámolva munkás életének eredményeit, egyszers-

mind azon férfias erényeket tartjuk szemünk előtt, melyeknek azon eredményeket köszönjük: hogy, valamint azon feladást, melynek betöltésétől e nemzetnek jövője függ, senki K a z i n c z y n á l tisztábban nem fogta fel, úgy nemes élete példaként állíttassék a jelen s jövő ivadék elébe, melyek ezen feladás betöltésére hivatva vannak.

Miként az egyes embernek becse jellemétől, úgy népeké azon szilárdságtól függ, melylyel nemzetiségökhöz ragaszkodnak.

Oly nép, mely saját egyediségéből kivetkezve másokba beléolvadni képes, soha az emberi társaság hasznos tagjává nem válhatik: hasonló azon növényekhez, melyeket a forró, égalj őserdeiben találunk, s melyek a szomszéd fát körül fogva, midőn indáikkal setét lombját látszólag dúsabbá tesz, annak csak életerejét szíják fel, hogy vele együtt porba sülyedjenek.

S ezért minden népnek első feladása éppen fentartani nemzetiségét, s fentartani saját nemzeti nyelvét, mely annak legnemesebb, legszellemiebb kifolyása.

De ha az egyes nemzet, midőn saját nemzetiségéhez ragaszkodik, teljesíti legfőbb kötelességeit, bizonyos az is, hogy minden egyes nemzetnek állása és jövője azon erélytől s képességtől függ, melylyel az emberiség közös céljainak előmozdításán dolgozik.

A világ története fennen hirdeti azon igazságot, hogy hosszú jövőre csak oly nemzetek számolhatnak, melyeknek fenmaradása az egész emberiség érdekében fekszik, s ugyan azon tanuságot merítjük saját hazánk történetéből is.

Mert, ha a magyar nép, körül fogva nagy nemzetek által, melyekhez semmi rokonságban nem áll, szüntelen harczok között, s idegen, magasabb műveltség befolyása alatt, saját nemzetiségét csaknem egy ezredig feltartani képes volt:

mi az, miből ezen, a világtörténetben csaknem magán álló jelenséget magyarázhatjuk?

Az első ok, melynek fenmaradásunkat köszönjük, kétségen kívül azon szilárdságban fekszik, melylyel a magyar, nemzetiségéhez ragaszkodott, azon lángoló honszeretetben, mely mint nehéz felhők között a tiszta napsugár egész történetünkön átragyog, s annak legsötétebb részeit fénykoszorúval fogja körül.

Nehéz csapások érték e hazát. Volt idő, mikor nemzetünk benső viszálykodásainak büntetéseül több mint másfél századig a török járom alatt görnyedve, csaknem mindent elveszített, miben a honfiú büszkeségét keresheti, vagy mi egy szebb jövőre kilátást nyitott: de e nemzet nem esett kétségbe jövője felett, emelt fővel viselte lánczait, csak még szentebb érzelemmel fogva körül hazáját, mióta az oltárrá vált, melyen csak áldozott; s mert a sors csapásai bizodalmat nem ingatták meg, mert remélleni bírt még a valószínűség ellenére is, a mindenható megáldá férfias törekvéseit, s e hon áll, fentartva mindenek előtt gyermekeinek szeretete által.

De ha méltó büszkeséggel tekintünk is vissza múltunkra, melynek legsetétebb emlékeinél az egyeseknek érényei s a férfias elszántság, melylyel e nemzet a balsors csapásait viselte, a dicsőség fátyolával takarja még e nemzet nagy tévedéseit is: csalódnánk, ha fenmaradásunknak egyedüli okát e férfias erényekben keresnők.

Voltak népek, hazájokhoz nem kevésbbé hívek, nemzetiségökhöz szintoly lelkesedéssel ragaszkodók, kikből mint Sagunt polgárainak honából, csak egy örökké dicső, de szomorú emlék tartotta fel magát; s ha fajunk a hasonló végzetet elkerülte, ez csak annak tulajdonítható, mert szilárdan ragaszkodva nemzetiségéhez, mégis soha merev elszigeteltségben más népektől el nem különzé magát.

Azon percztől, melyben e nemzet, nagy királya által vezettetve, a nyugati egyház körébe lépett, a régi istenségek oltáraival ledőltek a válaszfalak, melyek közte s más népek között léteztek. Az idegen faj az európai nagy népesalád tagjává vált, s azon hévvel, melyet távol keletről magával hozott, ragadta meg új hivattatását. Történetünk nem más népek életétől különválasztható egész. Egy része, egy lényeges része az az egész nyugati civilisatio történetének, melynek harczaiban legszebb babérainkat arattuk, és ha e hon, mely mint a sokszor ostromlott várak, pusztító csaták nyomait magán viseli, ingatlanul megállt — s ha e nemzet nem veszett el ily véres csaták után: azt annak köszönheti, mert az összes kereszténység védfalának tekintetett, s mert oly nép, mely örökkévaló eszmékért küzd, nem dőlhet le még oly csapások után sem, minő a mohácsi vész vala.

Férfiasszony szeretet, de egyszersmind az emberiség közös ügyeért való lelkesedés; hív ragaszkodás saját nemzetiségéhez, de vele együtt eleven érzete annak, hogy az egyes nemzet, csak midőn az emberiség közös feladatain dolgozik, midőn annak küzdelmeiben s haladásában részt vesz, foglalhat el magához méltó helyet: ez az, minek e hon, fennmaradását köszöni, s e hon jövője attól függ, hogy azon irányhoz, melyet követve elődeink e nemzetet annyi vészek között fentarták, hívek maradjunk!

A század új eszmékért lelkesül, melyek, épen mert a kereszténység elveiből fejlődtek, mint ez, a polgárisodott világ minden részeire kiterjesztik hatásukat; a haladásnak elébb nem ismert ösvényei tevékenységünknek új, csaknem határtalan mezejére nyílik előttünk, mely termékenységet ígér, de melynek gyümölcseit senki sem ismeri még. De ha bár a jövőt sűrű fátyol takarja még, e hosszú vajadások eredmények nélkül nem fognak maradni, és csak, midőn korunk

haladásában részt veszünk, midőn, mint elődeink, a civilizatio nagy küzdelmeiben helyünket betöltjük, nem csak véres csatamezőkön, de az értelmiség-, a tudományban, és minden téren, hol a civilizatio nagy harcrai folynak: akkor biztossítottuk nemzetiségünket, melyet csak egy veszély fenyegethetne, az: ha annak fenmaradása az emberiség közös érdekében közönössé válnék.

Ez feladásunk! s ha az utolsó hetven évre azon öntudattal tekinthetünk vissza, hogy annak megoldásához közelebb állunk, és a honfi szívét napjainkban egy szebb jövőnek reménye tölti el: bizonyosan Kazinczy Ferencz az, kinek mindenek előtt hálával tartozunk; mert ő az, ki ezen feladást első fogta fel, mert a nemzetiségért lelkesülve, egyszersmind azon feltételeket jelölte ki, melyektől annak kifejlődése függ, mert mélyen érezve népiünk süllyedését, kimutatta az ösvényt, mely egy szebb jövőhöz vezet.

S mi az, mi a hálának, melylyel e férfiú iránt tartozunk, méltó emléke, mi ily érdemeknek méltó jutalma lehet?

Csak egyet ismerek, s ez az: ha várakozásainak megfeleltünk.

Még rövid idő, és egy ezred éve lesz, hogy őseink messze keletről e földre jöttek, s véres harcok után e hazát megalkották. Ha, mikor ezen idő el fogott telni, a nemzet azon öntudattal tekinthet vissza múltjára, hogy hivatását betöltötte; — ha az utódok akkor pirulás nélkül emlékezhetnek a régiekről, mert az ősoktól vont határokat megtartották, mert munkásságuk által termékenyíték a mezőt, melyen azok véröket ontották, s a magyar név nem szenvedett csorbát egy ezredév használata alatt; — ha nemzeti művelődésünk nagy épületjén, melynek Kazinczy alapjait rakta le, tovább dolgozva, azt oly magasra viszszzük fel, hogy a magyar nép e békésebb kifejlés korszakában ismét azon helyet

foglalja el, melyet egykor hadi tettei neki szereztek; — s ha, midőn közölünk sokan pihenni mentek, gyermekeink e hon ezredévi létét ünnepeelve, halát mondanak a világok urának, ki e nemzetet e földre vezette, és fentartotta annyi viszontagságok között, Európa népei részt vesznek e nemzet örömében, mely egy ezredév előtt mint fergeteg csapott le kezűök, de csak, hogy melléje állva, századokon át a kereszténységnek, azaz a civilizációnak bajnoka legyen, s a végső napig minden téren, hol annak nagy érdekei kérdésben forognak, az első sorban álljon, küzdve, mint férfiúhoz illik, saját lobogója alatt, de az emberiség közös ügyeiért; — ha a nagy remény, melyért ivadékok véröket ontották, mely ezreket lelkesített, s melylyel Kazinczy sírjába szállt, beteljesült: akkor e nemzet lerótt tartozását azok iránt, kik életöket jövőjének szentelék, s Kazinczy érdeme jutalmazva lesz.

Mert ő megérdemelte a borostyánt: de az örökké zöld koszorút csak oly nemzet teheti fiának homlokára, mely arra maga is méltónak mutatta magát.

II.

KAZINCZY FERENCZ

E M L É K E Z E T E

SZÁSZ KÁROLYTÓL.

Az Ér mellékin, vándor! a ki jársz,
 Zöld halmokon függvén tekinteted,
 Mikről reád vidám borág nevet:
 Szólj: áll-e még az érsemlyéni ház,
 Hol a meleg, védő fedél alatt
 Száz év előtt a gyermek született?
 Futja-e még be repkény a falat?
 Vagy küszöbén rom, pusztulás tanyáz?
 Az inda, mit vész leszaggat, lever,
 Fakúlva, most setét porban hever?
 És kötni koszorút nincs zöld levél,
 Emlékül annak, ki már úgy sem él?

S ha útnak arra visz, hol Széphalom
 Borong előtted, mint egy néma rom,
 Melynek urát, míg el sem végezés,
 Pihenni tették a porok közé,
 S a mibe kezdte, szép-, jelesbe, nagyba,
 Keze után mind félben úgy maradt,
 Mint tett közben megbénúlt akarat,
 Mint kőszobor, mely félig kifaragva,
 Úgy zúzaték, véletlenül, darabba: —
 Ó ne riaszson el e méla kép!

Járd bé a házat; érezd a hiányt:
 Hogy nem tolong, ünneplő raj gyanánt
 E szent emlékü ház körül a nép,
 S csak a nemes, fiúi kegyelet
 Viraszt hiven a szent porok felett;
 Vagy menj a kertbe, hol fehér szobort
 Az özvegy állított, hajh! nem a hon;
 S koszorút is csak úgy találsz azon:
 Ha rá a szél egy-egy lombot sodort....
 S könyút: ha sírva látod a fiút! —
 Amott Érsemlyén, emitt Széphalom....
 Bölcső s a sír közt hetven évi út!

Mért futni meg e hosszú, hosszú pályát?
 Daczolni vésszel, túrni sors viszályát?
 Mi czél? mi díj? Az osztályon mi jut?
 Mi eszme úz? mi ábrándkép ragad,
 Hogy megfeszítsd a testet, megtagadd?
 — Vagy élsz, csak mert reád kiróva van,
 Jól vagy rosszul, kín közt vagy boldogan,
 A parancsszónak megadván magad?
 Élsz, mert az élet mint folyam rohan,
 A forrástól le a torkolatig,
 Két sziklapart közt, s te, akaratlan
 És öntudatlan, rajta a ladik,
 Mely ki sem köthet, meg sem nyughatik!?
 Sok él, bizonynyal, mint az állatok;
 Élvezve a mát, nem kérd holnapot,
 A tegnapot leórlé, s még szerencse,
 Hogy nincs egy emlék, mely rideg szivét
 Az elhagyott képekhez visszaintse,
 Gyönyörbe mártsa, kínban tépje szét.

— Más él, ah! szörnyű tiszta öntudattal,
 Van célja is, melyért küzd, fáradoz:
 A puha ágy, terített gazdag asztal,
 S habzó kehely, mit vágyó lányka hoz.
 — Meg más, a ronda gyékényen hever,
 Ruhája rongy, itala, étke rosz:
 Neki csak pénz kell, mit élére ver;
 S mi bölcs kezekben áldás és malaszt,
 Ő a penésznek, veszni hagyja azt!

De válik egy-egy, milliók közül,
 Mint satnya bokrok közt dicső sudár,
 Min nem rak fészket a hitvány madár,
 De rá pihenni a felhő megül.
 Kiválik egy-egy: a kinek szívébe
 Mint öntükrébe néz a büszke nap,
 Kin nem hazugság isten drága képe;
 Kinek határt, cél, fenkölt vágya szab;
 Kinek lelkét egy eszme megteli,
 Mely áldozatra hívó, nagy, nemes,
 Mit csak az bír meg, a ki viseli —
 De melyért túrni, halni érdemes;
 Kinek nem kellenek múltó kegyek,
 Nem nyugalom, kincs, kéj, nem semmi ár;
 Ki szól: népemnek tűz-oszlop legyenek,
 Vezetni azt, én égjek össze bár;
 Ki, bár reá időtlen gúny nevet,
 Vagy kételkedő hitlenség ráz fejet,
 Kimért utáról el nem tántorúl;
 Mert jós ígét visel szívébe zárva,
 Szólót dicsőbb jövőre álmodul;

S merészen indul a tenger-sivárra,
Mert túl azon — ígéretföld virúl!

Ti Mózesek! népek vezérei!
Az új uton nem intnek vert nyomok.
Mezetlen lábatok sívó homok
Fölmarja; kő, vadtüske vérezi,
És háladatlan népetek morog.
De egy tekintet a Nébó hegyérül
A szent országra: — kész jutalmatok,
S könny, vér, veríték, mit hullattatok —
E kéjérzetben mind, mind visszatérül!

Kazinczy egy volt e dicsők közül.
Annál dicsőbb, minél sűrűbb köd ül
A kor fölött, mely látta bölcsejét,
S minél ködosztóbb sugár volt az eszme,
Mely lánggra gyújtá vérét, velejét.
Ő érezé, hogy népe nyelve veszve,
Mely egykor Árpád ajkin harsogott
A négy folyam s a hármás bércz között —
S itt nemzetet a népből alkotott;
Mely Mátyás ajkin együvé fűzött
Kunyhót s királyi trónt: — most elhagyott,
S a dajkaszobából is száműzött.
A gyermek ajka németül gagyog,
Csak latin zeng az iskolák padán,
S midőn szemén az első tűz ragyog,
Franszúl susogja ifju és leány.
A könyvszobában halmon annyi kincs,
És minden nyelvet ért a tudomány —
Ah! egyedül csak magyar ajka nincs.

Lépj a szalónba, hol delnők csevegnek,
Törvényterembe, hol egy böles öregnek
Szavát lesi az ifjabb nemzedék:
Meghallod nyelvét minden idegennek,
Csak édes atyjokét — azt feledék!

Tán kifogyott a századok során, a
Nyelv kincse, mint a mindig ásott bányá,
Ha megszakad az egykor gazdag ér?
A rég erős törzs, villámtól kivágva,
Lombját veszítve szárad minden ága,
S nem hajt ki többé a korhadtt gyökér? —

Mélyen temetve, mint a drága már vány,
Ott fekszik a kincs, rejtve szem elől.
Földdel tapodjuk, balgán rajta járván,
És nincs egy hű, ki fáradozmi árán,
A feledésből fényre hozza föl.
Bár durva még: csak vésni kell s művész,
S az isteneknek mesterműve kész. —
Áll még a törzs mint ezred évig álla,
S bár tépve véstől, lombja megzilálva,
Villámtól sujtott ágai elasztak,
Még nedve nem fogy, új hajtásra gazdag:
De lám, tövét gaz, tüske verte fel,
Pusztúl vagy él, senkit nem érdekel;
Feledve árnya, virága, gyümölcse,
Most nincs ki védje, várja, szedje, költse!
Egykor tudósnak koszorúja volt,
A szeretőkre lombárnynyal hajolt,
Ágáról tépe pünkösdi hajnalán
Imakönyvébe egy levélt a lány....

Elfordúlt tőle most a tudós elme,
 A férfi gondja, a leány szerelme —
 S az új hajtások ápolatlan állnak:
 Virágtalan megérve a halálnak !

Mely állá elhagyatva műveletlen:
 Ím ösvényt verni az ős puszta telken,
 Megirtogatni a vadúlt mezőt,
 És nyitni, isten és világ előtt
 Pályát, melyen majd az istenfiak
 Szabadon versengve, bátran fussanak
 Szent cél felé: — K a z i n c z y tette ezt!
 A fény, a dics azé, ki célhoz ér,
 Övé a siker, és övé a bér:
 Azé marad az érdem, a ki kezd!
 Mert nehezen hajt a kopár hegyoldal,
 Sőt még a völgy is, melyet gyom borít,
 Ha fel nem szaggatod szántóvasaddal,
 S nem lágyítod meg szikkadt hantjait.
 Mi haszna van a dalra ösztön, eszme,
 Mi haszna gyúl a hó kebelbe láng:
 Ha húrjait szilaj kéz tépte össze,
 S a művész álma, hangzavarba veszve,
 Csak mint az örült láza hat reánk?
 Mi haszna forr, megolvadt érz gyanánt
 A szenvedély, mely mint vulkáni láva
 Eladdig a szív legmélyén lakott,
 Ha most kiömlik s szerte foly, hiába,
 Nem lelve, a mi tartsa, a l a k o t?
 K a z i n c z y lángszekéren szállt az égbe
 A menny tüzéből szikrát lopni le,
 És itt a nyelv bilincseit letépve,

Adá nekünk, hogy élhessünk vele.
 Ha lángital forr telt szived kelyhébe,
 Itt a pohár, vedd s öntsd ki azt bele!
 — Hisz szó nélkül az eszme pusztá köd,
 S csak hang, mi illanó érzést leköt.
 Hogy eszme s érzés leljen alakot:
 Ő, a mi nem volt, nyelvet alkotott!

Nyelvet, hogy újjá szülessék a szó,
 S bár megavúlt, ifjúljon a mi jó.
 Nyelvet, mely kelet népeé legyen,
 E nemzeté, mely házias s csatás;
 Oly édeset, minő a szerelem,
 Erőset, mint a harezi riadás!
 Nyelvet, melyen mindennek van neve,
 Mely árnyal és fest, mint tündérezene;
 Mely csörgve lejtse, mint a völgyi ér,
 Lángban pezsegjen, mint az ifju vér;
 Mint villanó kard legyen büszke, metsző;
 Hajlékony ismét, mint az ifju vessző;
 Zúduljon, mint az éjszak zord szele,
 Hogy a kit sujt, a földig verje le;
 S legyen vigasztaló, gyöngéd, szelíd,
 Midőn a fájó sebhez közelít!

És legyen a nyelv, mint varázsital,
 Melytől hevüljön agg és fiatal.
 Mint csodagyógyszer, mely mindenre jó,
 Ez er haszonra álljon úgy a szó.
 Építsen abból gyermek kártyavárat,
 Az ifju zengje, ha érzelme árad,
 A tudós, a ki bölcseséget árúl,

Azon beszéljen könyve nagy titkárul.
 S habár magasra száll az íge szárnya:
 A pór se nézzon bámészon utána,
 Sőt tudja, sejtse, és érezze azt
 Ekéje mellett a szegény paraszt;
 S a kunyhóban s a grófi szőnyegen
 Szép s egyszerű — de csak egy nyelv legyen!

Ó szépek! hogyha lelkesít a dal,
 Égvén az eszme benne, mint sugár
 Gyémántban összegyűjtve s szétlövelve,
 S az eszme, mely örök szép s fiatal,
 E nyelven ünnepibb ruhába' jár,
 Önnönmagára is alig ismerve;
 Ha érzitek, hogy szívetek repes,
 S könnyezve, égve a költő dalán,
 Az ifju lelke fenkölt és nemes,
 S tisztább gyönyörben olvadoz a lány;
 Ha bűnnek, a mely köz mindenkivel,
 Hangja e nyelven szívetekbe rezg;
 S ha áldozatra készen tenni kell,
 E nyelv zengése oly csodát mivel,
 Hogy rá a kő is megmozdúlni kezd:
 Ha érzitek (s ezt ki nem érzi?) kérdem:
 Tudjátok-e kié az érdem?
 Mi nélkül nincsen hangunk, énekünk? —
 K a z i n c z y adta e nyelvet nekünk!

És ő e nyelvbe a művészetet! —
 Mint durva kőből lesz dicső szobor,
 A melyre vésü árnyat s fényt vetett
 S hideg keblén érzelmek árja forr:

Úgy önte ő új szellemet a nyelvbe,
 Megnépesítve eszmék sergivel,
 Mik, mint varázsigén, életre kelve,
 Rajtok nem ismert új fény ömlik el. —
 Mert hangszer a nyelv, porban heverő,
 Ha nincs hozzá Apoll, nincs lantverő,
 Ki a lelketlen porból fölvegye,
 Melyben megernyedte néma idege,
 S mintegy paraszttá lett a durva fa,
 Mit ízléshez senki sem szoktata!
 „Hisz! ha kijátszva nincs még hangszered,
 Művészi kézzel hasztalan vered;
 A jól kijátszott hangszeren pedig
 Egyszerre égi dallam születik“:
 Miként, ha titkon bele volna zárva,
 S most csak kilépne, a művész szavára!

De tudod-e, hazám, mit szenvedett,
 Mint könnyezett, túrt, vérze hű fiad,
 Mint nyögött olykor a teher miatt,
 Míg visszavívta régi kincsedet? —
 Az elpazarlott életért ki ad
 Kárpótolást? — Nyomorral küzde gyakran,
 Gúnyolva ott, sárral dobálva itt,
 Békén viselve súlyos lánczait,
 Megnyugvást lelve csak az öntudatban!
 Ha meg-megrázta lánczát olykoron:
 Hangodat vélte abban, drága hon!
 Fejét lehajtá, sírt és hallgatott:
 E csördülés a te búbánatod!
 A régi bú, mely el nem mondható,
 Mely meglep alva, nem bocsát el ébren,

Szót nem keres, nem lel tápot beszédben,
Mert némasága által megható!

S midőn szabad: hogyan viraszt, tanul,
Eszmélkedik, mind szakadatlanúl.
Gondolkodik, ír — ír s megint törül,
Egy szót keres, sohajtva érzi: nincs;
Szegény a nyelv még, s rajta a bilincs. . . .
Meglerte most — s mint gyermek úgy örül.
És mindenütt, a hol csak elme jár,
Hol ész kutat, kalandoz és kísért:
Bányát nyit ő szók s eszmék kincseért,
Hisz minden mező egyaránt kopár,
S ő egyben minden, — fordító, művész,
Költő, tudós, műkedvelő s tanár. . . .

De gazdasága pusztúl, háza vész,
S az életgond, e halvány arcu rém,
E „pajzsos férfi“ ott áll küszöbén.
Jőnek baráti, s átdöfik szívét,
Mivel tovább ment mint ők akarák;
Majd ellenségi, s az egész világ,
Dobván reá kárhoztatás kövét,
Koszorú helyett nemes homlokára. . . .

S mi volt a hosszú küzdelemnek ára?
Hogy vérig vívni nem fáradt ki lelke,
Míg lerogyott haldokló hős gyanánt:
Volt-e nyugalma, a hogy érdemelte?
S elismerése? — Mást ő nem kívánt!

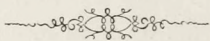
Nyugalma? Ó az megvan, igen is!
 Sírjában ő oly csendesen pihen ki;
 S hogy ottan meg ne háborítsa senki:
 Az útát is belepte a tövis!

Elismerés? Mit szólok? Íme itt
 Látom hazámnak nagyjait, szépeit
 Seregleni a szent szobor körül.
 Szivek lángolnak; ez sír, az örül;
 Itt szól az ajk, ott néma, vagy rebeg;
 Emitt a kéz int, ott könnyet törül,
 S folszakadoznak a gyógyúlt sebek.
 Sírunk, emlékszünk, vériünk háborog,
 A lelkesülés árja megragad,
 S szívünk verése föntebb hangot ad,
 Mint ha riadna százezer torok!
 — Most vagy soha! most törve még a pálya,
 Min diadalt vívhat karunk, eszünk:
 Int még az út: ha nem lépünk reája,
 Fordúl a föld, s mi végkép elveszünk;
 Tolúl az ár, és megemészt a láng,
 Nem lesz hírünk, nyomunk sem, hogy valánk!

De élni kell! Hiában égeték-e
 Ily nagy szivek a máglyán magokat?
 Feledve volna nevök dicsősége,
 S nem lépne senki a dicsők helyébe?
 Az unoka setétben tapogat?
 Nincs-e meg a nyelv, melyet alkotának,
 És a művészet örök remeki?
 A zászló, mely a nagy szellemcsatának
 Küzdelmihez szárnyát terjeszti ki?

Ó jöjtek! Hozzon mindenki mit kell:
Mosolyt a lányka, a költő dalát;
Nő jöjön könnyel, és a férfi tettel,
Tudós, te észvilágító műveddel,
És gyűljön össze az egész család!
Majd a közérzés millió körébül,
Ha nagyjainknak Pantheonja épül,
Hol, a kik a szellemcsatán lerogytak,
Örök dicsőség lángjában lobognak,
Míg ott e g y kép, míg ott e g y név ragyog:
Kazinczy él, Kazinczy élni fog!

III.

FUTÓ PILLANTÁS

KAZINCZY FERENCZ

IRÓI PÁLYÁJÁRA

TOLDY FERENCZTŐL.

Tisztelt hazafiúi gyülekezet!

Azon megtisztelő parancsnak indulok erőm szerint megfelelni, melyet a M. Tudományos Akademiától vettem vala, midőn e dicső, s irodalmi életünk történetében első e nemű alkalommal, egy futó pillantást vetek a mai ünnepély hősének irodalmi pályájára.

Tárgyam először is irodalmunk azon korába vezet vissza, mely K a z i n c z y Ferencz fellépését közvetlenül megelőzte. Voltak már kitünő elméink, kik egy új irodalom megalkotásán fáradoztak, s azok közt egy, uralkodásra temett, hathatós szellem Bessenyei Györgyben: de az ő és társainak munkái, a nyelv készületlensége legkedvezőtlenebb korában támadva, csak azt mutathaták mik lehettek vala, ha félszázaddal utóbb jönnek: nem azt is, mik voltak. S íme jött K a z i n c z y Ferencz, s legott korának vezető lángoszlopa lett. Ő mindenek felett ízlési lángelme volt. A szépnek, a nemesnek az a főnem érzéke, mely minden közönségest, minden nemtelent megérez és visszautasít, minden darabosságot elsimít, s a dissonantiákat kiengezteli, benne nem csak passív fogékonyság, hanem alkotó tehetségként nyilatkozott, mely művészi tárgyalás által a mindennapiasnak is újságot és érdeket kölcsönöz, a nélkül hogy azt valóságából kivenné, a jót és nemest pedig a szép-

nek és fenségesnek jellemével ruházza fel. E szépérzék összes szellemi valóján annyira uralkodott, hogy valamint írói és költői művein, úgy gyakorlatilag is, életében, tetteiben, sőt irodalmi harczaiban is, magát soha meg nem tagadta: s épen abban mutatta ki eredeti, ősi természetét, hogy, míg Báróczy csak a prózai elbeszélés nyelvének adott nemesebb kifejezést, Kazinczy a költészet felsőbb nemeiben, elődök, példa s tört út nélkül, világos öntudattal, hozta elő a legmagasbat, mit nyelvünk és költészetünk a szépnek szempontjából addig elérkezett. Így lett ő a nyelvnek költői átalakítója s valóságos művészeti anyaggá átkeremlője, a szépprózai és verses formáknak mintaszerű kiképzője, s költészetünkben a classicismus megalapítója, mely alatt korántsem egyedül a külső forma foltatlan tisztaságát, hanem a gondolat, szerkesztés és kifejezés összhangzó bevégeztséget értjük.

Midőn Kazinczy Ferencz a pályára lépett, a költői nyelv, melyet talált, nem volt még sem az élet, sem a közpróza nyelvétől kellőleg elválva. A francia iskola emberei a reflexióhoz folyamodván inkább mint a szabad lelkesezéshez — mert vagy lelkök szerkezete által ahoz vonattak inkább, vagy a nehézkes nyelv lerázhatatlan nyűgöt vetett szárnyalásaikra — eszmék kifejezésében küzdöttek vele, s legjobban esetben a próza világosságát érték el, de ennek józan-ságával; a classicisták, a fenség példányai után indulva, kitöltetlenül hagyák azon hézagot, mely ezek s az élet és egyén költészete közt tátongott, és csak egy faját hozták elő a költői stílnak, de nem ezt magát; a népiesek végre az élet költészetével az élet nyelvét is fogadván el, még pedig teljes csupaszságában: chaoszként törvény nélkül háborogtak a megszületendő költői nyelv elemei. Kazinczy volt az, ki a szépnek bájjesszéjével elválasztotta a szárazat és

vizeket. Az ő dolgozatai költötték fel 1788 óta már, midőn Gessner Idylljeit szólaltatta meg, a poetai dictiónak eladdig nem is sejdített érzését. Követték némely verses dolgozásai, mik példányai lettek egy és más nemből a költői tárgyalásnak és formáknak; műfordításai az elbeszélő és drámai szakban, mik egy nemesebb társalgási nyelvet teremtettek meg; tanecikkelyei, mik úgy az előadott igazságok újsága és nyomossága által a magyar szellemet új irányok felé terelték, valamint a tanszerű előadásnak addig ismeretlen szépségeit fejtették ki. Így lett ő már ekkor a legtiszteltebb író, s tükre az új ivadéknak: kinek művein a két legkitünőbb költő, kik az új század küszöbén megjelentek, Csokonai és Kisfaludy Sándor, ízlésüket művelték: kiről ez utóbbi, még ama sajnos emlékezetű Ruszek-féle levélharczban is e korra vonatkozva azon vallomást tette, miszerint remegett örömeiben, ha Kazinczytól csak egy új sort olvashatott: „s kit, midőn hét éves sanyarú rabsága következett be, szinte Kisfaludy szerint „minden jobb lelkű magyar sóhajtván és sírva emlegetett“.

E szomorú hét év félbe szakasztotta Kazinczy Ferencz kifelé hatását; de megérlelte benne a szépirodalmi nyelvreform nagy eszméjét, melyet kivált az 1780—90 közti évek szerencsétlen újjítói példájától visszarettenve, eladdig félénken és tartózkodva vallott. Műfordítói dolgozásai közben érezte volt gyakran, mikép a magyar nyelv számtalan fogalmak és fogalom-árnyéklatok kifejezésében szűk és ingadozó; hogy a régi rövidséget és hathatóságot a századok folytában bő, erőtlenül áradozó köznapi beszéd váltotta fel; hogy minden nemnek saját nyelve van: s míg a beszély és polgári színmű az élet szépített nyelvén szól: a tragédia s az epos méltóságot és fenséget, a lyra dallamos, képes, gyakran fellegő beszédet, minden tárgy, forma, sőt minden jellemes

író más-más nyelvet és hangot igényel. Szellemi forradalmat kellett előidézni, hogy az ily iránybani törekvés közfigyelem, vitatkozás, s végre általános követés tárgyává legyen, s megindította 1808-ban Marmontel „Szívképző Regéivel“ hosszú sorát a különböző nemű s egyéniségű írók műfordításainak, mik egyfelül sűrűbb alkalmat nyújtottak az eszme minden iránybani létesítésére; míg másfelül az eleinte csak élénk levelezés útján fentartott eszme-surlódást 1811-től kezdve az irodalom nyílt terére vitte által a „Tövisek és Virágok“ s a Vitkovieshoz címzett epistolában: mely utóbbi a régihez illetlenül ragaszkodókat a gúny ostorával, amazok az uralkodott ellennézeteket az epigramm töviseivel támadták meg. Majd Dayka és Báróczy munkáikat adván ki felekezetének megerősítésére, ezeknek életrajzaikban tanát elméletileg fejtette ki, s végre ily című híres értekezésében: „Orthologus és Neologus nálunk s más nemzeteknél“ azt történeti indokokkal alapította meg.

Kazinczy Ferencz a nyelvreform forrásaiúl az avúlt szók és szólások felélesztését, a szép és festői tájszóknak az irodalmi nyelvbe felvételét, újak képzését az analogia és széphangzás törvényei szerint, sőt, hol a szükség, változatoság, jellemzés vagy a szépség kívánja vagy engedi, idegen szólások behozását mutatta ki; mikkel ezenkori műveiben készakarva oly sűrűen élt, hogy a visszahatás, mely nélkül az eszme mielőbbi s minél általánosb és áthatóbb kivívása reménylhető nem vala, annál biztosban bekövetkezzék. Be is következett mind e visszahatás s a nyílt harc, mind a diadalom, s bár lassan és minden oldalról ellenkezések közt, de végleg és teljesen, s elég korán még, hogy Kazinczy maga azt az akadémia által is tetteleg bevallva lássa. S ekép azt a nyelvet, mely, mikor ő fellépett, szegény volt, gazdagnak; mely az új észjárás szeszélyei és finomsá-

gai visszaadására együgyű volt, forgékonynak, élesen különböztetőnek; mely az új társalom conventionális formáiban s a nagy világ hangjában járatlan volt, finomnak, elegánsnak; mely a regényes szellem változatossága kifejezésére fogékonytalan, a szép minden fajai és fokai festésére ügyesnek; mely általános és egyhangú volt, jellemzetesnek, sokszínűnek; s a hagyományilag nyugözöttet szabadnak és lelkesnek hagyta maga után. Ekép szinte ő általa vált ki az élet nyelvéből egy saját irodalmi nyelv, a nélkül hogy amaz a maga helyén elvesztené jogosultságát az irodalomban is; ő töle fogva bírunk irályt, mely csak ott van, hol a közönséges a középnek, ez a fensőnek, s másfelül az eszményi az egyéninek ellenébe van téve.

Ily sokoldalú nyelvalakítás aligha sikerülhet írónak, kit ösztön vagy öntudatos irány eredeti művek alkotására vezet. Szerencsés elhatározása volt tehát Kazinczy Ferencznek, midőn más írók követéséhez fogott: nem mondom, hogy ekkor a végeredményre csak gondolt is, de az bizonyos, hogy azon nagy hatás példája, melylyel Báróczy, fordított munkáival, a nyelvre volt, választatta vele ez ösvényt; s hogy már akkor első szükségnek nem minél több eredeti mű támadását, olyanét, t. i. milyen a kor nyelvén lehető volt, hanem egy szépészileg kiképzett nyelvet ismert fel, mely meg levén egyszer alkotva, a leendő eredeti művek a tartalom becsével majdan a forma classicitását is összeköthessék. Kazinczynek első nagyobb kísérlete az akkor nem csak német honában, de a Rajnán túl is magas rangú költőnek csodált és szeretett Gessner Idylljeinek magyarítása volt (1788), mik különösen alkalmasak őt egy előkelőleg eszményies, festői, és dallamos nyelv megteremtésében segíteni. E kísérletre ő maga utóbb úgy tekintett vissza, mint gyakorlatlan s nem biztos kéz munkájára; még-

is, a maga idejében az sokkal több és egyéb volt, mint az előzmények után várni lehetett. Ez után ösztön, vagy eset és alkalom, külön természetű és tónusú művek dolgozására vezérlette, s foglalkodott Klopstockkal és Herderrel, Wielanddal és Lessinggel, Moliérrel és Goethével, Ciceróval és Salusttal, mi által jókorán jutott már el a fajok, hangok és egyéniségek különféleségének, ezzel összefüggőleg a műfordítás elméletének, s különösen annak két neme, a szoros és szabad áttételnek, felismerésére. Ide mutat már 1794-ből leveleinek egy helye, hol utolsó műveiről szólóban azt mondja: „Az volt igyekezetem Sztellában, hogy anyelvnek energiát, páthost, den Ton der grossen Welt, és görgést adhassak. A Vak Lantosban egy rembrandti fényben festett komor tableaut akartam festeni; azért hordtam belé a régi, elavúlt szókat.“ S ismét 1808-ban az Egyvelges Munkák programjában, az irány más-más neméből ígérve remekműveket, Marmonteljét úgy vezeti be, mint ki „a francia atticismussal s elegantiával ismerteti az olvasót.“ „Nem néztem elégnék — mondja egy későbbi cikkjében, melyben eljárásáról számot ad — nem néztem elégnék csak a munkát hozni által: azon voltam, hogy író is általjőjön minden szeretett sajátságaival; azon, hogy ne én láttassam szólni az író helyett, hanem hogy ő általam.“

Ily szellemben készítve láttak világot 1788 óta műfordításai, melyekkel a már vázolt szépészeti nyelvreformot tetteg vitte keresztül, s egyszersmind irodalmunk terjedelmét a külföld számos jeles műveivel gazdagítja. Ezeket leljük végre, újra meg újra átdolgozva, s újakkal szaporítva, ama híres kilencz kötetben egyesítve, mik 1814-től 16-ig jelentek meg, s új táplálékot adtak amaz újítási harcznak, melyet ő már 1803 óta rendkívül élénk levelezése terén, 1811 óta pedig a sajtóban, hol az elmésség és gúny, hol a tudomány

és szellem minden fegyvereivel, prózában és költeményekben, viselt.

E harcz felemlítése vezet már természetesen által eredeti prózai művei, bár rövid, méltánylására, s közölők első helyen azoknak nyelvet s irodalmat érdeklő csoportjára, melyek, eltekintve az álláspont újságától, s a bennök feltűnő eszmegazdagságtól, azon szellemdús, eleven és mindig elegáns előadásnál fogva, mikkel tárgyait minden oldalról fejtegeti, megvilágítja, a bebizonyítás parancsoló, a rábeszélés hódító erejénél s azon nemességnél fogva, melylyel ellenzőivel bánik; classicus példányai maradnak az értekező és vitatkozó prózának, s egyszersmind emlékei azon valódi, azon magas humanitásnak, mely, bátran mondhatom, a polemiai világban szintén páratlanul áll. Az ő tanaira az idő végre rányomta az elismerés bélyegét; sok a mit ő mond és véd, a köz meggyőződés vérebe ment által, s így védelemre többé nem szorúl: de az erkölcsi tartalom s a forma szépsége örökké fentartandják e dolgozatoknak nem csak becsöket, hanem szívnemesítő, gyakran lélekíhlető, hatásukat is.

Történelmi dolgozataiban, melyek nagyobb része éltenek egy késő szakában támadt, midőn főleg archivális kutatásokkal foglalkodott, s többnyire még most is várják a sajtót, Kazinczy Ferencz, korának ébredő iránya szerint inkább a vizsgálat és adatgyűjtés, mint a történetírás terén áll; de két nemét ennek gyakorlotta ő is, még pedig művészi avatással: az életrajzot és emlékirást. Azon szeretet és gond, melylyel ő élőkben és elhunytakban a külső, és gyakran csekélyeknek látszó vonásokat észlelte, melyekben ő mindannyi mozzanatait a léleknek leste, s melyek léteges összeállítása adja többnyire a leghívebb jellemrajzot, már működése első időszakában, különösen Orphe-

usa adalékaiban, de levelei- és emlékirataiban is kitűnik; s mennyit vesztettünk, hogy e részben oly későn vállalkozott önálló műalkotásokra, mutatják Dayka és Báróczy —, de még inkább a szigeti Zrínyi, Mária-Terézia, Ürményi stb életrajzai, melyek művészeti bánásuk s azon classicaí szín-nél fogva, miket először vitt nálunk történeti tárgyakra által, példányok gyanánt állanak irodalmunkban. Nem kevesbbé fényes, és szintoly tanulságos mint gyönyörködtető mű a „Pályám Emlékezete“ czímet viselő autobiographia, mely a nagy közönség kezén eddig csak kivonatos alakjában forog, s fájdalom 1803-nál tovább nem vitetett. Meny-yi psychologiai vonás az emberek és korok ismertetésére, mennyi szellem a felfogásban, eleven-ség a rajzban, fény a színézésben! Egy hiánya azon, őt önérzete perczeiben is soha el nem hagyó szerénység, mely a legifjabb férfúnak is díszére válnék, de fájdalom attól foszta meg, mit a műben leginkább keresnénk és óhajtánk vala: ő n m a g a kül- és bel-életének minél részletesb és bővebb ecsetelésétől.

Utazási írásai közt a legnagyobb és legfontosabb az „Erdélyi Levelek“. A levél itt csak forma, és jól választott forma, mert a nem tudományos, hanem szellemes, kedélyes előadásnak az, a maga soknemű szabadságaival, leginkább kedvez. Élénk festés, az egyéni felfogás érdekessége, a nép és személyrajzok vonásai, változatosság a tárgyban, finomság az észrevételek és érintésekben, átszóve historiai emlékezésekkel, a nyelvnek keresetlen elegantiájában, prózai műveink legszebbjei egyikévé teszik.

E czikk Kazinczy Levelei méltatásához vezet át. Cicero és Plinius, és számosan az újabb irodalmak emberei közül, leveleiket magok megválogatták, átdolgozták, szerkeszték: s nehéz volna a nagy epistolographokról állítani, hogy dolgozásaik mely osztálya haladja meg leve-

leiket tartalmi és formai becsben? Azon négy kötet, melyet a Kazinczyéi közül bírunk, az a más négy kötet, melyet kevés hetek után fogunk még bírni, az a sok, mely gyűjteményekben elszórtan jelent meg, csak egy része azon ropant készletnek, mely még a sajtót várja. A magyar élet, tisztelt gyülekezet, nem római, és nem a XIV. Lajos hazájának élete: de édes mienk; s a mit a római consul s a ferneyi böles levelei átdolgozásuk által veszthettek, neveli Kazinczy Ferencz levelei becsét: a tartaléktalan bizodalmas ömlés, a pongyola kecs. Ha Kazinczy semmit nem dolgozék vala is a közönségnek: a szellemnyilatkozás e formájára úgy vala praedestinálva, hogy ha előtte senki nem írt volna levelet: ő feltalálta volna azt. Az ő levelei öszvege ingyenajándéka egy gazdag elmének, egy sokat gondolkodott bölesnek, egy érzékeny szív-, s a legnemesebb kedélynek; melyből a jövődőség gyönyörködve fog tanulni böleseséget, erényt, s a mi a kettőnek íhletet ad: a mindenható szépnek érzését.

S ezek együtt teszik Kazinczy Ferencz eredeti művei nagy tömegét, a próza osztályában. Pirúlva nemzetemért hallom gyakorta egyes buzgók kérdését: hol vagynak azok? mert részök elszórva számtalan, könyvtárakban sem mindenütt együtt található, gyűjteményekben el vannak rejtve a köz figyelem elől, részök ma is még nyomtatlanul magán kezek közt lappang. És egy tanult külföldi férfiú kérdését vetem ide: Tehát nélkülözheti a magyar, Kazinczy hagyományait?

Hátra van, tisztelt gyülekezet! a kiről legelőször kell vala szólanom: Kazinczy a költő. — Ha a költészet és művészet az onegy fogalom, és csak alkalmazásában különbözik: akkor Az, ki elmélkedve, tanítva, festve mit a külvilág nyújt, és kibeszéllve a mit érez, a jónak, igaznak és

szépnek benső egyezményét adja, s mindezekben az érzemény, képzelem és érzékítő nyelv eszközeivel él: költő, ha verset nem ír is. De K a z i n c y t az éneklő Múza ifjúsága első hajnalától fogva egész a sír széleig elkísérte. Nála minden élmény dallá lett, s ha írói élete első korszakában épen csak azért énekelt, hogy érzésein tágítson, s koronként tűzhalálnak áldozta fel költeményeit: azt azon tartalék tetette vele, melyből levelei közzététele ellen is annyiszor tiltakozék, t. i. mert azok a percz által sugallott ömledezései voltak saját érzeményeinek; s azok által, miket élete első szakában írt, azon kor költőileg kiképezetlen nyelvén, csakis azon perczben találta magát kielégítve, melyben verse készült. Szépen festi ő, egy még 1787-ben concipíált ódájában, a maga Sugallóját, ki őt a szép természet scénái közé helyezé, hogy ott gyenge érzéseket, s majd egykor fentebb tárgyakat énekeljen:

Kéklő violák illatozási közt
Szüle egy gyenge leány engemet ott, hol a
Szirt forrása magasról
Tajtékozva szökell alá,

S lány keblébe fogott, s kisdede homlokát
Elhintette tüzes csókjaival, s Te — mond —
Serdülj, s a miket itt látsz,
Zengd majd lantom idegjein . . .

Nöttem, s a mit az ér szélein, ott hol az
Aggott tölgyek alatt görbe futást veszen,
A mit szirtpatakomnak
Vad zajgásiban hallanom

Engedtek kegyesen szent jelenéseim,
Már-már zengi dalom; honno mat egykor és
Lelkes nagy fiait; most
Még csak gyenge szerelmeket

És a lyányka szemét, a ki remegve fut. . . stb.

E korból fenmaradt dalaiból csak kettőt emelek ki, mert azok valának elsők, melyek mint a dalforma példányai hírbe jöttek, s egykorúit minden mások felett lelkesíték, ama bordala: *Fogy az élet s nem sokára Már e szép kor elrepül*, és Keresztes Bálint dala Tornai Margithoz a szent földről, mely mindeddig meg nem haladott előképe a népies hangnak a lyrában ott, a hol az a helyzet által feltételezve van. Ki nem hallá, legalább költészetünk idősb barátjai közül, fiatalságában ezen, objectív tartásáért, gyengédsége, édessége és naiv hangjáért szeretett és széltilben recitált stróphákat: *Fekete szemü szép hölgyecske! Repülhetnék mint a fecske...* Ő aztigen jelentékenyen Horváth Ádámnak, a népies lant akkori megpendítőjének, ajánlotta — de ez nem értett a példából, és... népies dalai parasztdalok lettek. Ez az irány hatalmazott el a legközelebbi kor egyik, kétségkívül leghivatottabb, költőjén, Csokonain, s a Himfy dalai neki egy genialis naturalista dalai voltak: innen azon visszaható igyekvései, a lyrát azon fokra emelni, hol az a műköltészet minden szépségeivel és egész nemességével a legmíveltebb kedélyeket is kielégíthesse, mi a kényesb műformák behozatalával sikerült is, s példájára létesültek azon szép dalok és ódák, melyek által Dayka, Berzsenyi, Kölcsey, Bajza stb köszönik halhatatlanságukat.

Azon előkelőleg költői kora, melyben legszebb dalai és lyrai epigrammjai, s egy más nemben epistolái és grúnyos költeményei nagyobb számmal keletkeztek, akkor köszönt be, mikor a nyelv maga által már oda emeltetett, hol méltó eszközéül tekinthette költői alkotásainak. Mely hangok azok, melyekbe, midőn élete annyi szenvedések hosszú sorává lett, vallásos bizodalommal fakad ki:

Villogj te nekünk, mennyei Jó-Tanács,
S vezérlj az éjnek kétes homályi közt

Ím, lobban a láng, a homály fut!
Lelkem, örülj, közelít az óra . . .

...a megváltás órája. Mely balzsam ömlik el szivén a hit által táplált megadásból:

Az oktalan böles titeket, istenek,
Tagadni akarna . . .

Engem szerény szív vonz tifeletek és
Nem ingható hit, s magzati félelem.
Áld szenvedésim közt nyögésem,
Áld poharam, ha virág övedzi . . .

Mely bensőség és festői előadás azon szép rhapsodiában, melyben hálát rebeg az ég azon ajándékaért, mely képesíté az elmúlt s a jelen szerencsétlenségét túrni:

A Lengességhez.

Ki viselhetné el
Élte súlyait stb.

Mely képzelem, érzés, mély értelem a Vajda-Hunyadhoz intézett hasonlíthatatlan epigrammban:

Szirt! rendíthetetlen stb.

A Kenyérmezején vette sugallatát ama dithyrambi repdesű hymnushoz Erdély felszabadulása felett:

Szabadon lihegsz, szeretett haza!

Lyai epigrammaiban, hol a szív mozzanatait, a természet és művészet dicső alkotmányait énekli, mely gyöngéd érzés, meglepő ellentétek, ragyogó színek! Nem-e büszkeséggel állíthatjuk e gyönyörű műveit a görög anthologia és Goethe legszebbjei mellé? valamint nálunk utól nem ért epistoláival öt Horác s a franciák legszerencsésb levélköltői közé? Mely változatosság hangban és formákban: itt a hu-

mor játéka, ott philosophiai sőt művészeti igazságok költői tárgyalása, majd a barátság, a tisztelet érzései, a visszaemlékezés édessége, az életbölcsesség tanácsai a legmelegebb kedélyességtől áthatva; majd az élesség és gúny fegyverei. Tövisseiben irodalmi és aesthetikai tételek mely költői előadása, s minden rendbeli költeményei közt a hazaszeretet szent érzéseinek, a hon érdemkoszorús fiainak dicsőítése! Költészetét minden költőinké felett azon tárgyas valóság, a minden negédelttől és beteges túlzástól távol való érzés, a tiszta emberinek plastikai nyelven előadása, nyugalom és művészi bevégzettség jellemzi, mely reá a tiszta classicitás bélyegét nyomja.

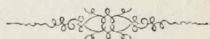
Ime most veszem észre, tisztelt gyülekezet, hogy bővebb valék, mint az alkalom tán engedé, s rövidebb mint a tárgy gazdagsága kíváná, ha a lyrai költő becsét nem kötettség, hanem azon művészi tökély szerint latoljuk, mely maga képes költői műveknek, a divat és ízlés minden változásain keresztül, életüket biztosítani. Egy vagy más kor, széptani nézeteihez képest, felejtheti a múltnak remekeit — az irodalomtörténet nem egy adattal tanúsítja ezt — de el azokat nem temetheti: megjő feltámadásuk napja. S ha a jelen átmeneti kor, mely által van ugyan hatva K a z i n e c y érdemének — mint az új irodalom valódi alkotójaénak — elismerő és hálás méltánylásától: tán kevesbbé érzi költői nagyságát, mint azt az ő kora érzette, midőn ő vala azon lángoszlop, melytől a legnagyobbak is világot és íhletet vettek — mely inté őket nem leszállani a sokasághoz, hanem ezt feljebb emelni, s a legmagasbra, a művészet eszményére, mutata fel: megnyughatunk benne, hogy a valódi szépnek kora örökre le nem húnyhat; mint a nap — ha időnként megfogyatkozik is, nem sokára ismét feltündöklöklik.

S feltündöklött ismét — e lelkesedett arcokra hivatkozom — feltündöklött a Te napod is újra, nagy Ünnepeztünk!; és — Kisfaludy Sándorral szólok, ki tán minden kortársaid közt legkérlelhetlenebb bírád vala — akkor, midőn hosszas és mély neheztelés után öcsese sírja felett nyújtva Neked ismét baráti jobbát, elismeré, hogy „halhatatlan és örök marad érdemed és emléked mindaddig, míg csak egy magyar él és beszél a földön“.

És így azon gyásznapi, mely Téged tőlünk elragadott: meg levén eszméid és műveid győzödelme pecsételve, végre, nemzeted ez örömmünnepe által, el van felejtetve: és sírod felett nem a panasz, hanem a diadal érzésével egyesíthetjük hangjainkat a koszorús költőéivel egyként:

(Itt olvasta fel a szóló Tompa Mihály úr következő pályadíjas költeményét).

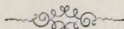
IV.

HYMNUS

KAZINCZY FERENCZ

SZÁZADOS ÜNNEPÉN

TOMPA MIHÁLYTÓL.

Szép nap viradt fel Széphalomra,
 A honra szép, nagy nap viradt;
 Zendüljön a Sátorhegy orma,
 Völgy és lapály víg zaj miatt!
 Az őszi lomb sárgán omol bár:
 Mulasson itt élet, mosoly!
 Rózsát hozzon a vad folyondár,
 Mely e mohos sírkőre foly!

Ki nyugszik itt csendes ligetben? —
 A sokaság ösméri jól,
 Mely erre néz s tolong lélekben
 A négy folyam tájékiról.
 Eljutni oly könnyű idáig!
 Az ég e sírhalom felett
 Örök fényben dereng, világlik...
 — Míg a föld vérnyommal fedett.

Mert érdemére halhatatlan,
 De nem várt rá virágos út;
 Vértett nehéz viadalokban,
 Felé ezer hullám tolúlt.
 S míg folyt — sokáig folyt — az élet:
 Viszály nem szűnt, hab nem lohadt;
 Pazar kézzel hinté a végzet
 Lábához a sárkányfogat.

A törpeség, a bűn, a vakság,
 Agyarkodott, ment ellene;
 Szégyenlék őt és megtagadták
 Kik egy vérből voltak vele;
 S élet, világ mit tőle megvont,
 Tán tűzhelyén föllelve lőn?
 Ült homlokán itt is rideg gond...
 — Örök felleg magas tetőn.

Ki jő s profétál, bére: vad méz,
 Szörköntös és — fejére kő;
 De mégis, hogy nem értik, az lesz
 A gyilkoló, a leverő!!
 Itt sem maradt el átka, sérve. —
 Majd nyomta a börtön fala,
 Lőn a világ által kísértve,
 Hanem ő „hív és nagy vala!“

S vajjon mi, kik ma ünnepelvén
Emlékeziünk, álmélkodunk:
Busulásnak szóljunk-e nyelvén,
Zöld myrtusát tépvén magunk?
Hozzá vigyük múlt szenvedésit
A mennybe föl s a föld alá?
Fájlaljuk: hogy fényben nem élt itt?
Midőn ő azt „nem fájlalá“!

Nem, nem, Dicső! mi büszkeségünk!
Öröm zendül az ajkakon!
Dicsőséged, melyről beszélünk:
Kínt, életet zománczba von!
Hiszen, mikép zord fellegekben
Küld újító esőt az ég:
Átokszerű küzdelmeidben
Ez a nemzet megáldaték.

A szablya víva győztes harczt,
Földet szerez, s lakást ez ad;
De közszellem s hű érzet alkot
Rideg földön édes hazát
És nemzetet, mely szép erővel
Halad, s épül, és nagyra megy;
S midőn a Sors itélni jó el:
Megáll, mert szívvel szájjal egy.

Volt úgy, hogy ez feledve kábán,
A nyelv, a hon, mi szent nevek:
A siető enyészet ágyán
Lőn öntudat-vesztett beteg.
Támadt I g a z, ki hangosan szólt,
Epesztvén a nép bűnei...
De, mint a szívütés az alvót,
Nem bírta azt felkölteni.

TE megjövél, szeretve jobban
A hon ügyét mint tenmagad!
S az alvó tűz gyors lángra lobban,
A lélekzet megint szabad.
Az első hév eszmélet óta,
S hogy fürteid már fedte zúz,
Lelket lopál veszőbe, holtba,
Te új, dicső Prometheus!

Nem állottál a nyelv ügyéhez
Hideg, gyarló kézművesül;
De mint a kit tengése vérez,
S virulatán függ, lelkesül:
Ástál, sok kincset rom fedett el,
Sokat teremte szellemed,
S az ó erő új kellemekkel
Testvér gyanánt ölelkezett.

Ura a dús, de zord anyagnak,
 S az ízlésnek nagy mestere!
 Hő csókjától a Géniusnak
 Lelked kettős kegyet nyere!
 Kezedben a kőből szobor vált,
 Min ült merész kecs és szabály;
 A szó hő dalba hangzott át:
 Nem csak bányász, művész valál!

A szép közös kincs; érte mentél
 Élő és holt népek közé;
 Kisded elmét karodra vettél;
 Az álmost szód ösztönöze.
 Lelkednek szent, izzó hevétől
 Érdek, harag széthamvadott...
 Kiáltván az oltár kövéről
 Oda gyűjtél lelkest, nagyot!

És zeng apáink drága nyelve!
 Ingó szellő, zúgó vihar.
 Mi szép: gyöngéd érzést lehelve,
 S midőn a harc terén rivall!
 Élet-, halál-, bú- s kedvre megnyer,
 Ígéiben bűbáj lakik...
 Behat mint a kétélű fegyver
 Mind a velők oszlásaig!

Zeng, és mi élünk! Annyi villám
 Nem sujthatá le a magyart;
 Velünk az ég kegyelme nyilván,
 S örlelkeink véd karja tart!
 Élünk, élünk! s milliók remélnek
 Vevén ajkad nyílt jóslatát:
 Melylyel népünk' nagy büszke népek
 Művelt sorába állatád!

Oh Szent! melyért küszködve éltél,
 — Sorsán kiontva lelkedet —
 Ez ünneplés örömtüzénél
 Lásd nemzeted, halld nyelvedet!!
 Mi üdvadóbb: az égi pálma,
 Mely ott borítja fürteid?
 Vagy ez a nép, mely itten áll ma?
 Vagy ez a hang, mely istenít?

Igaz valál, emléked áldott!
 Haló-földed szent, éltedért;
 Szült sok jelest: nem szülte párod
 Egy század, míg végére ért;
 Mit mondjunk jöve hűlt porodhoz? —
 Áldás és fény nagy neveden!
 S a mely nyelvén s lelkébe' hordoz
 Áldás és fény a nemzeten!

V.

Z Á R S Z Ó Z A T

GR. DESSEWFFY EMILTŐL.

Nem sok az, tisztelt gyülekezet! mit ez ünnep bérekesztéseül, a hallottak után, nékem még mondanom illő lehet. Avvagy reménylhetném-e mélyebbé és általánosabbá tenni azon benyomást, melyet a visszatekintés nagy küzdőink egyikének önmagára annyira tövises, reánk annyira gyümöleshozó pályájára, és az úgy szentségének, melynek ő napjait szentelé, lelkünk elé állítása szükségképen tőn minden e hazáért és jövőjeért melegen dobogó kebelre? Azon megnyugtató öntudattal hagyandjuk el e teremtet, hogy nem a kérdésnek, nem hiúságunk tömjénezésének, hanem a hálának, a kegyeletnek, a nagy példák buzdító és nemesítő jelentősége iránti hódolatnak ünnepét, önisméretiünk mibenléte ünnepélyes számoltató napját, ültük meg. Fejlődésünk munkásai közül, egy pályanyitót és ösvénytörőt kerestünk ki, hogy az élő nemzedéknek lelke elibe egy nagy példát állíthassunk, mert tudjuk, hogy csak az ilyenek nyomaiból szoktak méltó követők sarjadzani.

Nem az alkalmat kerestük, tisztelt gyülekezet, hogy kivívott nagy sikerek hosszú sorát büszkélkedve mutathassuk fel másoknak; nem zajt kívántunk okozni, mely mások feletti felsőséget hirdessen, s a versenyzés nehézségeinek sejtetése által vágyakat vagy reményeket hangoljon le. Visszatekintettünk, hogy áldhassuk a napot, melyen egy század előtt a gondviselés egy nagy ajándékát vettük, és

hogyan elmondhassuk hálásan: Uram, nem hagyta el bennünket! Áldást szóró kezeid művét tiszteljük azon magyarban, kinek lángesze vele hazája legfőbb fogatkozását a szükség legkellőbb pillanatában ismertette meg; azon hazafiban, ki szívének melegéből merítette a bátorságot, mely egy új pálya megnyitásához, az elszántságot, mely új ösvények megtöréséhez, a csüggedetlen erőt, mely az akadályok legyőzéséhez kívántatik. — Kegyelmeid új tanuságát tiszteljük az íróban végre, kinek geniusát, hosszas fáradozásai és virrasztásai során, az erkölcsileg jónak, a művészeti szempontból és nemesnek tiszta szeretete és állandó vágya kísérték mindenkor!

Ha nemzetünk sorsának folyamán végig tekintünk, tisztelt gyülekezet, mint abból kiemelkedő örök tanuság áll előttünk a jelszó, melyet történelmünk mint intést harsogtat felénk, és mely nem lehet más mint ez: nem tágitani bármely körülmények között hazánk iránti szeretetben, jövője iránti reményünkben, ügyünk szentsége és igazsága iránti hitünkben; nem tágitani az állhatatosságban, nem a nélkülözni és túrni tudásban, mikor kell; nem a megfeszített munkásságban, hogy megtarthassuk, és mind magasabb és magasabbra emelhessük hazánkat, erkölcsi és szellemi erőben és ezzel párhuzamos műveltségben! A mai nap ünnepeltjének egész élete nem volt egyéb, mint ezen jelszó valószínűsítése.

Ilyennek tudja a tisztelt gyülekezet Kazinczy Ferenczet, de ilyennek csak kevesen látták őt közölünk, s hogy ez keveseknek egyike én vagyok, az valamint zseni korom és serdülő ifjúságom legkedvesebb emléke, úgy az, hogy ezt ma ezen székben mondhatom ki, legigazabb örömeimhez tartozik.

Elöttem áll a szülőim házában sokat megfordult és he-

teken át időzött kedves öreg, és mintha látnám ma is, mily szívesen és kedélyesen ereszkedik le az ifjabbak és gyöngébbekhez, mennyire tudja azt szeretni, mi valamely jelességet ígér, mennyire tud annak örülni, ha valahol képességet gyaníthat, mint siet azt felkarolva ápolni, mint tud tanítani a nélkül hogy fáraszszon, mint oktatni, a nélkül hogy úntasson. Hányszor hallottam őt munkássága részleteit és folyamatát sorolni elő, és bennünket ifjoncz és gyermekeket azokba beavatni, hányszor pályája viszontagságait, élete és kora nevezetesebb eseményeit, figyelmet megragadólag és oly nyelven beszélteni el, milyenen úgy akkor mint ma, a legjobbak írni is alig tudnak, a mellett azon könnyűséggel, fesztelenséggel, kerekdedséggel, melyek a jeles író és kitűnő tudósban, azon kiművelt kellemes társalgót mutatták fel egyzersmind, ki élő czáfolatja volt már akkor azon hibás véleménynek, hogy nyelvünk nincs még annyira kifejlődve, miképen a művelt társalgás közlönye lehessen; azon balhiedelemnek, melyet erdélyi rokonaink már akkor oly fényesen, és úgy az ő mint a mi hölgyeink már akkor és azóta oly bájosan czáfoltak meg. S mint tudott ő örülni minden haladást ígérő vagy mutató lendületnek, mily kevésbé tudták a pályáján útjába gördült akadályok munkássági kedvét megzavarni! Hányszor volt e közben alkalmam csodálni a szeretetre méltó öregnek nagyszerű és általános műveltségét, művészi nemes ízlését, türelmét a nálánál másképp gondolkozók és cselekvők iránt! hányszor megszeretni jámbor kedélyességét, könnyen gerjedő, élénk, és mégis szelíd természetét, és e mellett állandó lelki nyugalmat és kifogyhatatlan derűlségét! Őt öntudatos cselekvési ösztöne és erejének érzete a választott ösvényen tétovázni, vagy útjába gördülő akadályok miatt felháborodni nem engedték. És pedig nem egyszer hallám őt baráti kebelbe önteni ki azon nyomasztó

gondokat, melyek hön szeretett családjának jövője miatt, a korát hajlani érző öregnek keblében támadoztak. De landkadni a cselekvési vágyban, alább szállani az elszántságban, hogy a gondviseléstől vett tulajdonokat nekie a haza díszeré felhasználnia kell, megfogyatkozni a kedély és lélek azon derűltségében, melyet csupán magasabb czélok és végzetszerű rendeltetésünk tiszta felfogása, és annak tudása, hogy feladásunknak híven felelünk meg, adhatnak — Kazinczy Ferenczet legmostohább körülményei között sem láttuk, és nem láttam soha. Lelki tulajdonainak izmossága őt még akkor is, midőn testi ereje hajlani kezdett, vidornak, minden jó és szépért könnyen felbuzduló szíve, és költői kedélyisége, aggkorában is ifjúnak, mérséklete és lelki nyugalma végre egész életében oly férfiúnak tünteték fel, kit valódi szellemi szabadsága emel felül az akadályokon, fensőbb hivatásának érzete hajt elébbre, s céljai üdvének tudata késztet végig megmaradni a szépben, a jóban, és az igazban! Ő fogytig nem tágtott — és e jellemző tulajdona, kiváló egyéb jelességein túl, egymagára is elegendő, miszerint ő mint egy nagy példa álljon, előttünk ép úgy, mint a nyomainkba lépendő ivadékok előtt.

Tisztelt gyülekezet, mimagunkat akartuk megbecsülni, midőn ily nagy tulajdonok és érdemeknek, egy már dobogni igen, de hatni meg nem szűnt szív reánk szállott melegével, kívántunk ez ünnepen tiszteletünk és hálánkkal adózni, — azonban nem túlbecsülni akarhattuk magunkat. Mert hiszen a pálya, melyet ő kinyitott, még megfutva nincs, a tetőre, melyre ő mint célpontra reá mutatott, még fel nem jutottuk. Visszatekintettünk egy küzdségek és eredményekben egyiránt gazdag, már közel harmincz év előtt befejezett pályára, miszerint könnyebben áttekinthessük az általa kitűzött célponthoz vezető utat, melyen azóta haladtunk,

hogy, midőn a nagy példát újra szemünk elibe állítjuk, és magunkkal számolunk, megfelelhessünk a kérdésre: vajjon méltó követői valánk-e a nemes példának, vagy talán szem elől tévesztettük azt?

Az ifjú és férjfiúnak életében gyakran vagynak pillanatok, midőn az elhúnyt szülét, kinek intéseire és feddéseire mint gyermekek nem mindig hallgattunk, szívvérünk árán hívnánk vissza ez életbe, hogy láthassa a dicsőült miképen azon gondok, melyekben tölté életét, haszontalanok nem valának; miképen láthassa, hogy a hálaérzet, mely iránt olykor kételyei támadhattak, valóban él az ivadékokban, és ezek a szüle fáradalmas munkásságának nyomait megőrzeni és tisztelni is tudják. Ily érzésekkel lehetnek ma eltelve kebleink, tisztelt gyülekezet!

Kazinczy Ferencznek bőven jutott életében abból, mi minden pályanyitó, útmutató és ösvénytörőnek osztályrésze szokott lenni: kezdeményezése számos elleneket támasztott, zajos tusákat költött fel; voltak, kik nem értették meg, voltak kik félreértették, és ő sírba szállott a nélkül, hogy kortársainak köz elismerését, úgy mint megérdemlé, arathatta, és haláljokat érezhette volna; sírba szállott a nélkül, hogy láthatta volna, miként az ellenek elnémultak, és csak tisztelői és csodálói maradtak fel; a nélkül hogy láthatta volna, miként a zajos tusák megszűntek, s a közösen túrt szenvedések és nélkülözések viszontagságai és keservei a szerte ágazott törekvéseket egyazon mederbe gyűjtötték össze, hogy ott a nagy cél közös elismerésében összefolyva, a valósítás eszközeire nézve egyesüljenek. Neki hamvadnia kellett, hogy igazságos ítélet hangozzék felette, s hamvadnia mostanig a nélkül, hogy a nemzet, melyért élt, tartozó háliját bármikép igyekezett volna iránta bizonyítani! Az ő egész élete egy tett volt, hogy reánk minél többet hagyhas-

son: de mit tettünk mi azokért, kiket ő hagyott maga után? És még ma is szétbomlás és elpusztulás ellen biztosítottunk tudjuk-e csak azon szerény lakot is, melyben ő e hazáért majdnem félszázadig virasztott? És nem fogjuk-e talán megérni azon pirító esetet, hogy romokba talál dőlni azon hajlék, mely dicsőültünket oly sokáig fogta be, és a melynek egyik szegletében fogamzott meg egy hazafiban a remény, hogy általa szebben és dúsabban fog még virúlni e hazának irodalma, és szilárdult meg az akarat, hogy az irodalomnak nyelve is legyen?

Azonban e félelmem, szívesen hiszem, hogy a mai nap után alaptalannak fog bizonyúlni, mert hiszen ide bennünket nem időtöltés utáni hívságos vágy, vagy kíváncsiság hozott, és nem azért jöttünk, hogy szavak és hódolatokban áradozzunk, hanem inkább azért, hogy hazafi szívünket közelebb hozva egymáshoz, és így melegök belterjét gyarapítva, midőn tetteket látunk, tettekre buzduljunk, és az előttünk álló nagy példából erőt merítsünk, túrni és nélkülözni mint Ő, a közel fekvő siker reménye nélkül bár, de mindig magas és nemes czélokért híven küzdeni és fáradozni mint Ő, és — fogytig nem tágítani, mint Ő!

Ily szándékok és érzésektől áthatva teendjük a mai ünnepet méltóvá a nagy ügyhez, a melynek, és a nagy hazafihoz és íróhoz, a kinek vala e mai nap szentelve. Ilyenektől áthatva tehetjük fel bátran a babért Kazinczy Ferencz halántékaira, és annál bátrabban, minél igazabb az, hogy csak azon babérok nem hervadnak el soha, melyeket az élő és jövő nemzedékek hálakönnyei mindig méltán áztathatnak!

T O L D A L É K.

I.

JELENTÉS

A KAZINCZY-PÁLYÁZATRÓL.

I.

Az Akademia XX. nagy gyűlése, decemb. 18. 1858. a következő történeti-széptani pálya-feladatot tűzte ki ötven darab arany jutalom mellett:

„Kivántatik egy történeti-széptani emlékirat Kazinczy Ferenczről, mint költőről, prózaíróról és műfordítóról, tekintve a nyelv átalakítására gyakorlott hatását is.“

Erre 1859-diki augusztus 20-dikáig, mint határnapig, egy pályamunka érkezett ily jeligével: *„Tout ce qui est grand, est légitime à sa manière: la médiocrité seule n'a pas de place dans le royaume de Dieu.“*

A nyelv- és széptudományi osztály annak, augusztus 21. tartott bizottmányi ülésében, három bírálót rendelt, u. m. Hunfalvy Pál, Toldy Ferencz r. és Greguss Ágost l. tagokat, kiknek előadásai az osztálynak october 3. tartott rendes ülésében terjesztettek elő.

Ezekből kitűnt, hogy a pályázó gondolkodó fej, s irodalomban jártas nyelvész, mihez képest tájékozottan halad az irodalmi események mezején, s nyelvészeti készségével részletesen fel tudja mutatni nyelvünk fogyatkozásait Kazinczy előtt, Kazinczytól vett gyarapodásait, végre Kazinczy utáni átalakultát. Az irodalmi nyelv változásai tekintetében tehát becses felvilágosításokat nyújt: nagy kár azonban, hogy azon avatottság, melyet szerző nyelv dolgában örvedetesén tanusít, nem terjed ki a széptani tekintetekre is. Mihelyt

szépészeti kérdések merülnek fel, elhagyja őt biztossága, ingadoz, általánosságokba téved, s a helyett hogy különös, kiválasztó, jellemző vonásokkal rajzolna, gyakran közhelyekbe csapong, néha szóvirágos lesz. Csak nyelvtudós, nem szépész, s így a feladat fontosb oldala felvilágosítatlan marad.

Azon szakaszban, melyben a költő tárgyalatik, nem kívántak ugyan a bírálók doctrinális ítéletet hozni; de kimondák, hogy hiányzik a történeti felfogás, mely Kazinczyt úgy költői előzőihez, mint egykorúhoz mérné, miből kitünnék, mily tárgyakkal és formákkal termékenyítette ő meg költészetünket; hiányzik a kellő aesthetikai méltatás is, mely a tartalom és nyelv költői kezelését elemezné, azon fajokat jelelné ki, melyeket a tökély oly magas fokára emelt, úgy az általa gyakorlott formák hatását a költői technikára; s végre azon classicitást jellemezné, mely Kazinczy költői művein előmlik. A fenség és bensőség, a szellem és humor, játszóság és finom ironia, mik Kazinczy költészetének megannyi elemei, elkerülték úgy látszik szerző figyelmét: annál többet beszél a hazafiúi irány hiányáról, mely pedig oly sok műveiben van képviselve, bár keresve nincs, s abstract phrasisokban, a vitézség s egyéb erények általános magasztalásaiban nem szerepel is.

A prózaíró jellemzését épen hiában keressük. Úgy látszik mintha szerző, írójának értekező, emlékirati, élet- és jellemrajzi, úgy levélszerzői virtuositását hírből sem ismerné; s midőn nyelvéről szól, nem igen megy túl ennek anyagi reformján; t. i. a széptani oldal, a stíl, s ennek tárgyszerű különfélesége teljesen mellőztetett: holott Kazinczy itt, nem csak előzőihez, nem csak korához, hanem utódaihoz mérve is oly ragyogó fényben áll. Mert az, hogy prózája „magas és nemes“, annak sem fejlődését nem tünteti fel, sem mivoltát nem meríti ki.

A műfordítót sem jellemzi azon kevés párhuzamítás, melylyel találkozunk. Itt mindenek előtt Kazinczy *műfordítói elmélete* bírálatát lehetne várni, valamint kimutatását annak, mennyiben létesítette azt maga; s főleg mily *cél* lebegett e működései közben előtte, s mennyiben érte azt el. Az ő Moliérje, Sztellája, Marmontelje, Sallustja ismeretlen régiók szerző előtt, s Osiánja becsét a Macphersonével tett összevetés által véli meghatározhatni. Így nyelvreformátori működéseiben is a tisztán aesthetikai mo-

mentum, mely neologismusának lüktető-pontja, feledve van; de azon húzamos és tanulságos harc története is, mely a nyelv-átalakítás elveit végre is tisztába hozta.

E szerint e pályamunka, több érdekes részei daczára, de melyek inkább általánosságok körül forognak, tárgya világosítására pedig csak keveset lendítenek, mint hiányos, s különösen mint ünnepélyi emlékirat távolról sem kielégítő, jutalomra nem érdemesíttethetett.

II.

Ugyanakkor, szinte ötven darab arany jutalom mellett hirdettetett ki e költői feladat:

„Költemény kívántatik, melynek tárgya: *Kazinczy Ferencz emlékezete*“.

Augustus 20-káig mint határnapig *tizenégy* pályamű érkezett, melyek közül a nyelv- és széptudományi osztály által aug. 21. ki-nevezett három bíráló, Lukács Móricz tiszteleti, Arany János rendes és Székács József lev. tagok, véleményei nyomán, ez osztály oct. 3. a jutalmat az *V. számúnak* ítélte, melynek jeligéje így hangzik: „*Hív és nagy vala*“.

Ugyanis a költemény szerzője hymnusi emelkedettséggel zengi a nagy költő, a szépnek mestere s a nyelv nemesítő átalakítója dicsőségét. Diadalmi örömmel látja lelkében a nemzet hálahevét azon hajlék felé fordúlni, hol a nap hőse élt és munkált. Elválaszthatatlan ugyan ettől azon szenvedések emlékezete, melyeket reá úgy a sors, mint nagy eszméje ellenharczosai mértek; azonban a dalnok, elfordúlva e képektől, hőse lelki nagyságától vesz lelkesedést, ki maga is az élet múltó bajain felülemelkedve, egyedül nagy feladásának élt; valamint azon szerencsétől, melylyel az üldözött, de csüggedni nem tudó küzdő oda vívta fel nyelvünket, hol erőben és bájban a legnagyobb és legnemesbnek kifejezésére képes lön: ezt a pályázó a legszebb költői színek és képekben mutatja föl; végre a siker felett hálával telve el, fellengő örömmel s szívet töltő hévvel magasztalja s áldja őt, s vele a nemzetet, mely a nagynak nevét kegyelettel dicsőíti. — Szerző egyikét adja e műben legszebb ódáinknak: gondolat, érzemény, képek a legbensőbb egyesületben, költői felfogás, való lyrai lengület, hív s ragyogó színezet által elkapó, megindító, emelő hatást gyakorolnak a honfias szívre. Szem-

léletes, tömött, erőteljes nyelvbeli előadás és gondos technika egészítik ki a költemény érdemét.

E mellett különös figyelmet vívott ki magának a *II. sz. alatti pályamű*, ily jeligével: „*Első valék én a ki, mint miveld A parlagot, törvényt s példát adék. (Kazinczy)*“. Költői elmélkedés az ünnepeltnek pályája felett; mely bár a művészi tiszta, szabatos s az alkalom által igényelt derült tárgyalás rovására, a hős küzdései és sikerei kifejtésében szónokiasan áradoz, a részletek kelletinél bővebb kivitelével s a fő tárgytól félre csapongásaival a tartást és arányt sérti, s gyakran feddő, éles, sőt keserű hangjával csökkentti azon örömeztést, mely nélkül nem lehet egy oly ragyogó sikerrel koronázott pályára vissza nem tekintenünk: még is tiszteletre méltó érzülete, eszmegazdagsága és egyes költői szépségeinél fogva, e költemény felolvasásra s tiszteletdíj mellett kiadásra méltattatott, melyet az igazgató tanács huszonöt darab aranyban állapított meg.

Az illető jeligés levelek felbontatván, az V. számúé

TOMPA MIHÁLY urat,

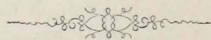
a II. számúé pedig szerzőül

SZÁSZ KÁROLY urat

vallotta.

Pesten, october 28. 1859.

TOLDY FERENCZ,
titoknok.

II.

KÉPZŐ ÉS IRODALMI MŰVEK
A KAZINCZY-ÜNNEPEN.

I.

KAZINCZY FERENCZ MÁRVÁNY MELLSZOBRA.

Ferenczy István még 1827-ben dolgozá márványban Kazinczy fejét¹⁾, a mint látszik arcképek s egy gipszszobor használatával²⁾, mely 1788-ban készült³⁾. Kazinczy maga meg volt vele elégedve⁴⁾. E büszt jelenleg is a megholt művész egyéb mellszobraival együtt testvéröccse József birtokában van. 1834-ben Kölcsey Ferencz az országgyűlése alatt Pozsonyban a követek közt izgatott egy *Kazinczy-émlék* mellett, de mindössze csak száz és néhány forintot bírván e célra gyűjteni, ezeket, midőn Szatmárba visszatért, Fáy Andrásnak adta által, ki Pesten a nemzeti casino tagjai hozzájárultokkal a kis gyűjtést négyszáz s mintegy nyolczvan forintra szaporítván, s önma-

¹⁾ Gróf Teleki Borbála rajzából ismertem azt már 1827. május 15. (l. *Kazinczy Ferencz Levelezése Kisfaludy Károlyllyal* és ennek körével, Pest, 1859. a 83. l.). Kazinczy ítélete a Ferenczy által dolgozott fejről látható *u. ott* a 90. lapon. V. ö. 127. l. is.

²⁾ L. *ugyanott* a 128. lapot.

³⁾ L. *u. ott* a 90. és 95. ll., hol Kazinczy ítélete is olvasható ezen, öt huszonkilencz éves korában előadó, büsztről.

⁴⁾ L. *u. ott* a 155. 158. ll.

ga ötszázig kiegészítvén, úgy hitte, hogy legcélszerűbb leszen *mellszobrot* készíttetni, s azt a M. Akadémia teremében felállítani. E végre szerződött is Ferenczy Istvánnal az annál levő büszk mása iránt; mely azonban, midőn az 1854-ben Rima-Szombatban meghalt, befejezetlennek találtatott. Ezt adta tehát által Fáy András úr az akademiának, mely ekkép kénytelen volt a mű befejeztetéséről gondoskodni. Szepesi születésű derék művészünk, *Marsalkó János* úr lön megbízva, ki azon gipsznyomat segedelmével, melyet Kazinczy 1816-ban Kolosvárratt vétetett magáról, s így a körvonalokra és arányokra nézve biztos támaszpontokat nyújtott, azt Kazinczy ismerői közös vallomásuk szerint szerencsésen fejezte be.

E mellszobor volt a százados ünnep alkalmával a nemzeti muzeum díszteremében felállítva; s jelenleg az akadémia ülésteremének egyik főbb dísz.

Fényírt képmása a jelen kötet előtt áll.

Gipszpéldányok is jelentek meg.

II.

EMLÉK-ÉREM.

Szinte ez ünnep napján adatott ki az akadémia által egy bronz emlékérem is, mely udinei születésű *Fabris Antal* úr, a velencezi pénzverőde világhírű művésze által, készült.

Az elő vagy arczlapon Kazinczy Ferencz feje látható, a hasonlatosság szerencsés visszaadása mellett, a legnemesb antik stílusban tárgyalva, e körirattal: KAZINCZY FERENCZ SZÜL. OCT. 27. 1759. A fő alatt a művész neve: A. FABRIS VTIN. (ENSIS) SCVLPI.

A hátlapon a nemzeti műveltség istennője, balkezevel egy, Magyarország czímerét mutató monorú paizsra támaszkodva, jobb kezével a tudomány csészéjét nyújtva a feje felett lebegő sasnak (a nemzet fellengő ereje jelképének), ily körirattal: A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA OCT. 27. 1859.

Arany és ezüst példányok is vannak.

III.

EGY, A HÖLGYEK ÁLTAL FELAJÁNLOTT FESTMÉNY.

E festmény, melynek tárgya: *Kazinczy Ferencz és Kisfaludy Károly első találkozások*, *Orlay-Petrics Sámuel* pesti képművész által kivéve, a muzeum dísztereme melletti rotundában volt az ünnep alkalmával kiállítva.

Köszöni ez létesülését, nmélt. gróf Forray Júlia gróf Nádasdy Lipótné assz. ő exja minden szépet buzgón előmozdító készségének, melylyel a főrendi körökben aláírást nyitván, a nagy műhez szükségeltett költséget előteremtette, a képet pedig ez ünnep örök emlékeül az akademiának felajánlotta.

Örömmel iktatjuk be az e czélra adakozottak névsorát:

Bohus Jánosné Szögyényi Antónia assz. ívén: Bárczy-Lónyay Piroska, Wodiáner-Aczél Zsófia, Bárány Eötvös Józsefné, Bárány Simonyi Lajosné Könyegess grófnő, Kinsky-Dadányi Iphigenia grófnő, özv. Bezerédj Istvánné Bezerédj Etelka, Festetics-Almásy grófnő, Kállay-Blaskovics Amália, Sárközy Kázmérné szül. Csanády, Bohus-Szögyényi Antónia, gróf Vay Lászlóné, Gyürky-Orczy Sarolta.

Gróf Karácsonyi Gedőné Marczibányi Mária assz. ívén: Gróf Karácsonyi Guidóné Marczibányi Mária, Karácsonyi Jacobine, Karácsonyi-Starhemberg Alojzia grófnő, Karácsonyi-Kiss Franciska, Karácson Karácsonyi Rebi, Karácsonyi Leopoldina, Karácsonyi Katalin, Karácsonyi Adrienne, Karácsonyi Melanie, Karácsonyi Guido-baldine.

Gróf Batthyány Károlyné gróf Nádasdy Karolina assz. ívén: Gróf Zichy Miklósné báró Kray Mária, báró Oldershausen-Zichy Paulina grófnő, báró Kray Amália, gróf Batthyány Zsigmondné Erdődy grófnő, gróf Batthyány Gedőné Fiát Erzsébet grófnő, báró Puteány-Batthyány Ilona grófnő, báró Gemmingen-Batthyány Sarolta grófnő, Batthyány Juliánna grófnő, Erdődy Henrika, Ágota és Franciska grófnők, Batthyány-Nádasdy Karolina.

Gróf Pálffy Pálné gr. Károlyi Geraldina assz. ivén: gróf Pálffy Pálné sz. Károlyi grófnő, gróf Apponyi Györgyné sz. Sztáray grófnő, gróf Nákó Kálmánné sz. Bobdai Gyertyánffy Bertha, gróf Zichy Józsefné sz. Metternich hercegnő, gróf Waldstein Jánosné sz. Zichy grófnő, gróf Andrassy Györgyné sz. Königsberg grófnő, Pálffy hercegné sz. Kaunitz grófnő, gróf Festetics Györgyné sz. Erdődy grófnő, gróf Széchenyi Kálmánné sz. Grünne grófnő, gróf Széchen Antalné sz. Lamberg grófnő.

Herczeg Odescalchy Gyuláné gróf Degenfeld Anna assz. ivén: herceg Odescalchy Gyuláné sz. gróf Degenfeld Anna, gr. Andrassy Gyuláné sz. gróf Kendeffy Kata, gróf Almásy Kálmánné sz. gróf Wenckheim Minka, gróf Zichy Pálné sz. gróf Kornis Anna, Pázmándy Dénesné, gróf Teleki Sándorné sz. gróf Teleki József, Bárczay Andrásné sz. Zsombory Anna, Pázmándy Dénesné sz. Pély Nagy Teréz, gr. Kuun Lászlóné sz. gr. Gyulai Constantia, Czobel Imréné.

Gróf Dessewffy Gyuláné báró Sennyey Anna assz. ivén: báró Luzsénszky Franciska, gróf Klobusiczky Jánosnő Szirmay Regina, báró Sennyey Károlyné gróf Nádasdy Erzsébet, gróf Csáky Jánosné Klobusiczky Cornélia, Keczer-Radvánszky Luiza, Semsey Lajosné Szemere Klára, Semsey Jenőné gróf Csáky Irma, gróf Forgács Kálmánné báró Pongrácz Eleonóra, gróf Dessewffy Ferenczné gróf Csáky Alojzia, gróf Dessewffy Gyuláné báró Sennyey Anna.

Gróf Andrassy Manóné gróf Pálffy Gabriela assz. ivén: gróf Andrassy Manóné gróf Pálffy Gabriela, Andrassy-Szapáry Etelka grófné, gróf Pejacevich Márkné, gr. Traun Bethlen grófné, gr. Pejacevich Pálné, Orczy-Batthyány grófné, gr. Szapáry Józsefné báró Orczy Anna, herceg Auersperg Sándorné gróf Szapáry Sarolta, báró Gerliczy Vinczéné, Bartakovics Ágostné Palásty Mária.

Csekonics Jánosné báró Liphay Leona assz. ivén: Csekonics Jánosné, gr. Pejacevich Károlyné, Dellimánics Imréné, Bakalovich Szilárdné, Hekler Antalné, Illés Ferenczné, Bezuk Károlyné, Orczy-Liphay báróné, Csekonics Margit, Csekonics-Liphay Leona bárónő.

Gróf Csáky Istvánné gróf Lazánszky Ludmilla assz. ivén: gróf Csáky Istvánné sz. Lazánszky grófnő, özv. báró Wenckheim Józsefné sz. Orczy bárónő, gr. Dessewffy Emilné sz. báró Wenckheim Paulina, özv. Kray Mária bárónő, br. Wenckheim Lászlóné sz. gróf Szapáry Franciska, gr. Zichy Jánosné sz. báró Kray Irma, gr. Zay

Károlyné sz. gróf Berényi Luíza, báró Wenckheim Victorné sz. gróf Apponyi Mária, gr. Königsegg-Csáky Gizela grófnő, gróf Hunyady-Csáky Sarolta grófnő.

Gróf Batthyány Lajosné gróf Zichy Antónia assz. ivén: Zichy-Ferraris Emanuella, Patakyné, gr. Esterházyné, Batthyány Emanuella grófnő, gr. Széchenyi István, Zichy-Széchenyi Zsófi grófnő, gr. Széchenyi Istvánné, gróf Batthyány Lajos özvegye, gróf Batthyány Lászlóné, gróf Batthyány Imréné.

Gróf Forray Endréné gróf Brunszvik Júlia assz. ivén: gróf Forrayné Brunszvik Júlia, gr. Pallavicininé, Marczibányi-Banóczy Mária, özv. Aczél Sándorné, gr. Brunszvik Mária-Terézia, Gyürky-Vay Erzsébet, Beniczky Mária Majthényi Pálné, László-Szücs Józsefa, Gorové-Rácz Mária, Vermes Gáborné, Brünek-Németh Janka, Gyertyánffy Vilma Karácson, báró Prónay Ida, Mocsonyi-Somogyi Ilka, b. Redlné Szécsen Malvína grófnő.

Gróf Nádasdy Lipoldné gróf Forray Júlia assz. ivén: gróf Nádasdy Lipoldné sz. gróf Forray Júlia, Wenckheim Krisztina gróf-hölgy, Győry Irma grófnő, Győry Felice grófnő, Győry Teréz grófnő, Révay-Tajnay bárónő, Latinovics-Somsich Mária, Bajzáth-Bernrieder Mária, Révay Erzsébet bárónő, báró Révay Gizela, De Zasse Luíza grófnő Cziráky Jánosné, Tihanyi-Rhédei Borbála, Vukovich Lilla. —

Az ünnepély alkalmával megjelent egyszersmind a következő

K É P M A G Y A R Á Z A T.

1.

1828. évi február 18-dika volt.

Kisfaludy Sándor nem felejtette Himfyjének recenzióját, s az ismeretes epigrammot a „Tövises és Virágokban.” Elfordítá Károly öcsese szívét Kazinczytól, ki iránt az, egykor annyi szeretettel viseltetett, kit hálával ismert el mesterének. S 1820-ban megindult levelezésük rég megszakadt volt.

Toldy estve jelenti Kisfaludy Károlynak, hogy Kazinczy Pesten van, és Bártfaynál szállott meg. De az más napra egy Pesthez közel fekvő villába volt hivatalos farsangi mulatságra, hová főleg egy kedves nő jelenléte vonzotta. Igérte, hogy megelőzi Kazinczyt a látogatásban, de holnapután.

Más nap az utcán találkozik Bajza és Toldy Kisfaludy Károlylyal. Mondja ez: „No fiúk! nem mentem ki: lássátok ebből, mely szívesen teszem kívánságtokat. Jertek értem délután bármikor.”

A két ifjú barát kimondhatatlanul örült, mert ohajtotta az irodalom két legnagyobb emberét összeforradva látni, s hogy ez meglesz, arról nekik Kisfaludy meleg szíve, s az aggastyán lefegyverző megjelenése látszott kezekedni.

Toldy 19-dikén délután levelet vett vala Kazinczytól, melyből tudta, hogy az Szemerénél volt ebéden, és csak estve megyen haza.

Jő hozzá Fenyéry is, s a három barát: ez, Bajza és Toldy indulnak Kisfaludyhoz, s vele a Szemere lakására. A ház előtt még a szinte oda menő Helmeczy csatlakozik hozzájuk.

2.

Szemerénél egy négyszegű asztalnál látjuk a házi gazda mellett az ünnepelt vendéget, a ház asszonyát és Bártfay László nejét. Megettök Vörösmarty áll, ezekkel beszédben; jobbra a fal felé Bártfay, Kiss Károlylyal, az Auróra egyik kedvelt novellistájával, mulat.

Az ajtó nyílik, *Kisfaludy Károly* lép be, barátjaitól követve. Szemere megszűgja vendégének a Kisfaludy nevét. Kazinczy felkél azon perczen, melyben Toldy aggódó örömtől reszketve mondja Kazinczynak: Ez az!

A két férfi kezet fog, s Kazinczy, ifjabb társához — kivel ez időben az irodalmi primátust megosztá vala, szívesen, — így szól: „Igen tisztelt férfiú! barátságodat kérem.”

Összeölelkeztek.

3.

Beesteledvén, az egész társaság, a háziakon kívül, Bártfayékkal ezekhez kíséri Kazinczyt.

Kazinczy távol hitvesének ez születése napja volt. Kisfaludy emelte egészségeért a poharat.

Az asztali társaság vig volt. Tréfásan mondja a ház asszonya, az egymás mellett ülő két fő vendégre czélozva: „Ennek a két úrnak titka van.”

Ó nem. Csendes beszédökből — mert Kazinczy az úti átfázástól csak igen halkán szólhatott, és Kisfaludy önkénytelenül suttozga

beszélt — koronként Ruysdael, Poussin, Vernet és ily nevek halatszottak ki.

Igen, mind kettő a maga elemében volt: Kisfaludy a képiro, és Kazinczy a műértő és szenvedelmes műbarát.

4.

Éjfélt volt. Nyílik a ház kapuja: a kilépő baráti csoportban megáll Kisfaludy Károly, s ellágyulással mondja: „Fiúk! ki vagyok engesztelve iránta; soh' se tudnék többé reá haragudni. Oly vihart festek neki, hogy no!”

Toldy pedig azon éjtszaka e sorokat jegyzé naplójába: „Károly szíve a legjobb szív a világon, midőn a maga szemeivel nézhet. Ezt festé ismét az a tűz és ellágyulás, melylyel, elválván a roskadt testü szent öregtől, annak felhős homlokára nyomta búcsúcsókját.

T. F.

IV.

ÉLETRAJZI EMLÉK.

Az Akademia megbízásából készült, és jelent meg az ünnepély napján, e munka: ÉLETRAJZI EMLÉK KAZINCZY FERENCZ SZÜLETÉSÉNEK SZÁZADOS ÜNNEPÉRE. KIADTA A MAGYAR TUDOM. AKADEMIA. **Kazinczy Ferencz és kora.** Írta Toldy Ferencz. Pest, 1859. Negyedréti diszkiadás két arczképpel (Kazinczy 1791. és 1828-ban). Első rész (I. II. könyv. 1759—1794).

A második rész (III. IV. V. könyv. 1795—1831.) készülöben.

V.

AKADEMIAI EMLÉKKÖNYV.

Az ünnepélyen tartott előadások jelen gyűjteménye.

